

TEHTÄVÄ- JA VUOROVAIKUTUSTAITOJEN ARVIOINTI HANKITTUJEN TAITOJEN VIITEKEHYKSEN MUKAAN

Opaskansio toimintaterapeuteille

Kirsi Laitila
Opinnäytetyö
Syksy 2010
Toimintaterapian koulutusohjelma
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

Kirsi Laitila. Tehtävä- ja vuorovaikutustaitojen arviointi Hankittujen taitojen viitekehysten mukaan. Opaskansio toimintaterapeuteille. Oulu 2010. Oulun seudun ammattikorkeakoulu, toimintaterapian koulutusohjelma, toimintaterapeutti. Opinnäytetyö, 44 sivua + 5 liitettä.

TIIVISTELMÄ

Kehitysvammainen nuori aikuinen voi tarvita nuoruuden kehitystehtävien läpikäymiseen runsaasti ohjausta ja tukea. Heidän kronologinen ikä ei vastaa kehitysikää ja tämä näkyy heidän toiminnassaan. Toimintaterapeuttisen arvioinnin tulosten perusteella toimintaterapeutti voi tukea ja mahdollistaa kehitysvammaisen nuoren aikuisen taitojen kehittymistä yhdessä lähiverkoston kanssa sekä tukea itsenäistymiseen ja päivittäisiin toimintoihin tarvittavien taitojen kehittymistä.

Tulostavoitteena projektissa oli laatia opaskansio toimintaterapeuttien käyttöön kehitysvammaisen nuoren aikuisen tehtävä- ja vuorovaikutustaitojen arviointiin Moseyn Hankittujen taitojen viitekehysten mukaan. Projektin toiminnalliset tavoitteet olivat, että toimintaterapeutit käyttävät opaskansiota asiakkaitensa kanssa, nuoret aikuiset kehitysvammaiset tunnistavat omia tehtävä- ja vuorovaikutustaitojaan sekä arvioinnin tuloksia hyödynnetään heidän arkitoiminnoissa. Tämän viitekehysten mukaisia arviointimenetelmiä ei ole julkaistu. Tehtävä- ja vuorovaikutustaitojen arviointiin tarkoitetut arviointilomakkeet on painettu Moseyn (1986) teoksessa ”Psychosocial Components of Occupational Therapy. Opaskansio sisältää epävirallisena suomennoksena arviointilomakkeet ja ohjeet arvioinnin tekemiseen. Opaskansiossa on 33 sivua ja se on sähköinen pdf-tiedosto.

Opaskansion laatukriteerit olivat käytettävyys, selkeys ja asiakaslähtöisyys. Opaskansiota koekäytti kaksi toimintaterapeuttia, jotka tekevät arviointityötä kehitysvammaisten nuorten aikuisten parissa. He antoivat arviointimenetelmästä palautetta. Saatu palaute oli positiivista. Palautteen mukaan toimintaterapeutit aikoivat käyttää opaskansiota arviointityössään. Oman arvioinnin mukaan opaskansio saavutti hyvin sille asetetut tavoitteet ja laatukriteerit koekäyttäjiltä saadun palautteen perusteella. Projekti on syventänyt ammattitaitoani ja tietoani kehitysvammaisten taitojen arvioinnista toimintaterapiassa.

Avainsanat: kehitysvammaisuus, arviointi, toimintaterapia, Moseyn Hankittujen taitojen viitekehys, tuotekehitysprojekti

Kirsi Laitila. Assessment of Task and Intepersonal Skills in Acquisitional Frame of Reference: Guide for Occupational Therapists. Oulu 2010. Oulu University of Applied Sciences, Degree Programme in Occupational Therapy, Occupational Therapist. Bachelor's thesis, 44 pages + 5 appendices.

ABSTRACT

Young adults with developmental disabilities may need a lot of guidance and support to go through the developmental tasks of young adulthood. Their chronological age does not correspond with their developmental age and this is reflected in their abilities and activities. The assessment done by an occupational therapist can support young adults with developmental disabilities and their support networks. On the basis of the assessment, young adults' independence and skills needed in the activities of daily living can be reinforced.

The purpose of the developmental project was to produce a guide for the assessment of young adults with developmental disabilities using the evaluation forms in Mosey's Evaluation of the Acquisitional Frame of Reference for Occupational Therapists. The practical aim was to make a new Finnish assessment tool for occupational therapists' assessment work. My learning objective was to learn the phases of the developmental project, to familiarize myself with the new assessment tool and utilize my learning skills at the occupational therapy work.

The guide contains an informal Finnish translation, evaluation forms and instructions for doing assessments. Assessments are based on the occupational therapists' analyses and observations of the activities of daily living. The criteria for the user guide were client centeredness and clarity. The guide also had to be easy to use. The guide was tested by occupational therapists on young adults with developmental disabilities. They gave feedback on the method of assessment. The feedback was positive and occupational therapists intend to use the guide at their workplaces. The guide contains 33 pages and is in an electronic PDF file format. The project has deepened my knowledge of professionalism and assessment skills needed in occupational therapy.

Keywords: young adult, a developmental disability, occupational therapy, Acquisitional Frame of Reference, guide, assessment, developmental project

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	2
ABSTRACT	3
1 PROJEKTIN LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITTEET	5
2 PROJEKTIN SUUNNITTELU	8
2.1 Projektioorganisaatio	8
2.2 Projektin päätehtävät	10
3 KEHITYSVAMMAISEN NUOREN AIKUISEN TEHTÄVÄ- JA VUOROVAIKUTUSTAITOJEN ARVIOINTI TOIMINTATERAPIASSA.....	13
3.1 Kehitysvammainen nuori aikuinen	13
3.2 Hankittujen taitojen viitekehys	15
3.2.1 Kehitysvammaisen nuoren aikuisen tehtävätaitojen arviointi	16
3.2.2 Kehitysvammaisen nuoren aikuisen vuorovaikutustaitojen arviointi	19
3.3 Taitojen arvioinnin toteutus ja sen luotettavuus	20
4 OPASKANSION SUUNNITTELU JA TOTEUTUS	24
4.1 Opaskansion laatukriteerit	24
4.2 Opaskansion luonnostelu	25
4.3 Opaskansion kehittäminen	26
4.4 Opaskansion koekäyttö ja palautteen analysointi	29
4.5 Opaskansion viimeistely	30
5 PROJEKTIN ARVIOINTI	31
5.1 Projektin päätehtävien toteutumisen arviointi	31
5.2 Projektin tavoitteiden saavuttamisen arviointi	33
5.3 Projektin laatukriteereiden saavuttamisen arviointi	34
6 POHDINTA	37
LÄHTEET	41
LIITTEET	

1 PROJEKTIN LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITTEET

Itsenäistyminen ja aikuistuminen ovat osa jokaisen nuoruutta. Jokaisella ihmisellä on oikeus ja halu löytää tyydyttävä itsenäisyys sekä mielekäs elämä. Kehitysvammaista nuorta aikuista tulisikin tukea itsenäistymiseen kuuluvien taitojen omaksumisessa, mahdollistaa itsensä kehittäminen kunkin voimavarojen sekä edellytysten mukaan. Kehitysvammaisen nuoren aikuisen kohdalla itsenäisyyttä tulee aina suunnitella yksilöllisesti, nuoren taitojen, valmiuksien, toiveiden ja mahdollisuuksien pohjalta. Aikuiskasvatuksen ja kokonaisvaltaisen kuntoutuksen tulee sisältää nuoren asumisen, opiskelun ja työtoiminnan suunnittelu ja järjestäminen. (Paavola 2006, 19 - 20.)

Toimintaterapia on terveydenhuollon ammattiala, jossa on tärkeää asiakkaiden tukeminen päivittäisessä elämässä. Toimintaterapeutit omaavat toiminnan ja asiakaslähtöisen näkökulman, joihin sisältyvät holistiset arvot. Toimintaterapian kiinnostuksena ovat yksilön ja yhteisön toiminnalliset tarpeet, jotka liittyvät itsestä ja toisista huolehtimiseen, elämästä nauttimiseen ja siihen, miten ihminen voi edistää sosiaalista ja taloudellista asemaansa elämässään. Yhteistyössä toimintaterapeutin kanssa asiakkaalle mahdollistuu saavuttaa tyydyttävä toiminnallinen suoriutuminen valitsemissaan toiminnoissaan. (Canadian Association of Occupation Therapist 1999, 29–31.)

Nykyään toimintaterapiassa korostetaan toimintälähtöisyyttä niin arvioinnissa kuin interventiossa. Toimintälähtöisessä (topdown) -lähestymistavassa toimintaterapeuttisessa prosessissa ja arvioinnissa kiinnitetään huomio asiakkaan ympäristöön ja siinä oleviin toimintaa rajoittaviin tekijöihin. Arviointiprosessissa toimintaterapeutti tekee yhteistyötä asiakkaan kanssa luodakseen yhteisymmärryksen asiakkaan toiminnallisista ongelmista ja löytääkseen asiakkaan mielestä tärkeimmät ongelmat. Toimintälähtöisessä lähestymistavassa painotetaan ensisijassa toimintaa eikä arviointia aloiteta toimintavalmiuksista. (Molineux 2004, 26 – 27.) Toimintälähtöinen arviointi lähtee aina asiakkaan ympäristöistä ja rooleista, joissa hän on osallisena (Case - Smith 2002, 191). Hankittujen taitojen viitekehyksen mukainen tehtävä- ja vuorovaikutustaitojen arviointi on toimintälähtöistä, koska siinä on mahdollisuus valita kehitysvammaisen nuoren aikuisen

omia toimintoja havainnoitavaksi ja arviointi voidaan toteuttaa hänen omassa ympäristössään.

Tuotekehityksen tarpeen tunnistamisessa tavoitteeksi voidaan asettaa täysin uuden materiaalsen tuotteen, palvelutuotteen tai niiden molempien yhdistelmän kehittäminen, joiden tulisi vastata nykyisen asiakaskunnan tarpeita. Kehittämistarpeen varmistuttua käynnistyy ideointivaihe eri vaihtoehtojen löytämiseksi juuri sen asiakasryhmän tai organisaation tarpeeseen. (Jämsä & Manninen 2000, 30,35.) Idea tuotteesta sai alkunsa ollessani ammattitaitoa edistävällä harjoittelujaksolla Tahkokankaan Palvelukeskuksessa syksyllä 2008. Tällöin havaitsin, että kehitysvammaisten nuorten aikuisten päivittäisten toimintojen arviointiin soveltuvia arviointimenetelmiä on hyvin vähän käytössä. Asia oli tiedostettu myös Tahkokankaalla toimintaterapeuttien työssä ja toiveita uusien arviointimenetelmien saamiseksi oli tuotu esille. Sain myös opettajilta tukea ajatukseen tehdä opinnäytetyö aiheesta.

Yli kymmenen vuoden työkokemukseni kehitysvammaisten parissa sai minut kiinnostumaan aiheesta. Kokemukseni oli, että kehitysvammaisten vaikeuksia selvittää toimintoista ja vuorovaikutustilanteista lähestytään usein lääketieteellisistä lähtökohdista. Oletukseni oli, että toimintaterapeuttisen arvioinnin tuloksia voitaisiin hyödyntää kehitysvammaisen arkitoiminnoissa.

Käyttäessään Hankittujen taitojen viitekehystä toimintaterapeutti voi valita monia erilaisia arviointimenetelmiä, niin standardoituja kuin standardoimattomiakin. Viitekehysten mukaisia arviointimenetelmiä ei ole julkaistu, vaan esimerkki tehtävä- ja vuorovaikutustaitojen arviointiin tarkoitetut arviointilomakkeet on painettu Moseyn (1986) teoksessa ” Psychosocial Components of Occupational Therapy”. (ks. Luebben & Royeen 2010, 476.)

Opinnäytetyöni aiheena on kehitysvammaisen nuoren aikuisen tehtävä- ja vuorovaikutustaitojen arviointi päivittäisissä toiminnoissa Moseyn (1986) kehittämän Hankittujen taitojen viitekehysten mukaan toimintaterapiassa. Nämä kaksi taitoaluetta ovat nimetty tärkeimmiksi taitoalueiksi (Mosey 1986, 451). Hankittujen taitojen viitekehys sopii käy-

tettäväksi erilaisten asiakasryhmien kanssa ja tässä työssä kohderyhmäksi on valittu kehitysvammaiset nuoret aikuiset.

Projektin **tulostavoitteena** oli laatia A.C. Moseyn Hankittujen taitojen viitekehykseen perustuva opaskansio, joka antaa ohjeet toiminnan havainnointiin nuoren aikuisen kehitysvammaisen vuorovaikutus- ja tehtävätaitojen arvioimiseksi. Opaskansio on tarkoitettu toimintaterapeuttien käyttöön. Se sisältää epävirallisena suomennoksena arviointilomakkeet ja ohjeistuksen arvioinnin suorittamiseen. Opaskansion laatukriteerit ovat sen käytettävyys, selkeys ja asiakaslähtöisyys.

Lyhyen aikavälin toiminnallisena tavoitteena oli, että koekäyttäjinä toimivat toimintaterapeutit arvioivat kehitysvammaisten nuorten aikuisten vuorovaikutus- ja tehtävätaitoja opaskansion ohjeiden mukaisesti. **Pitkän aikavälin toiminnallisena tavoitteena** oli, että nuoret aikuiset kehitysvammaiset ohjattuna tunnistavat omia vuorovaikutus- ja tehtävätaitojaan sekä niiden kehittämisen tarpeita. Toimintaterapeutit saavat käyttöönsä suomenkielisen arviointimenetelmän tehtävä- ja vuorovaikutustaitojen arviointiin. Arviointimenetelmää voidaan käyttää erilaisissa nuoren kehitysvammaisen aikuisen ympäristöissä. Lisäksi pitkän aikavälin tavoitteena oli, että kehitysvammaisen nuoren aikuisen kanssa saadut arvioinnin tulokset hyödynnetään asiakkaan omassa arjessa esimerkiksi toimintojen ohjaamisessa nuoren aikuisen taitojen mukaan. Tässä projektissa lopullisina hyödynsaajina ovat kehitysvammaiset nuoret aikuiset.

Oppimistavoitteina on oppia projektityön tekeminen käytännössä ja työskennellä itseenäisesti projektin alusta loppuun saakka, saada tuote valmiiksi ja nähdä sen koekäytön tulokset. Tavoitteena oli perehtyä uuteen arviointimenetelmään ja tietää sen soveltuvuudesta kehitysvammaisten taitojen arvioinnissa toimintaterapiassa. Kolmas oppimistavoite oli oma ammatillinen kehittyminen opinnäytetyön prosessin avulla, mitä voin hyödyntää tulevana toimintaterapeutina työssäni.

2 PROJEKTIN SUUNNITTELU

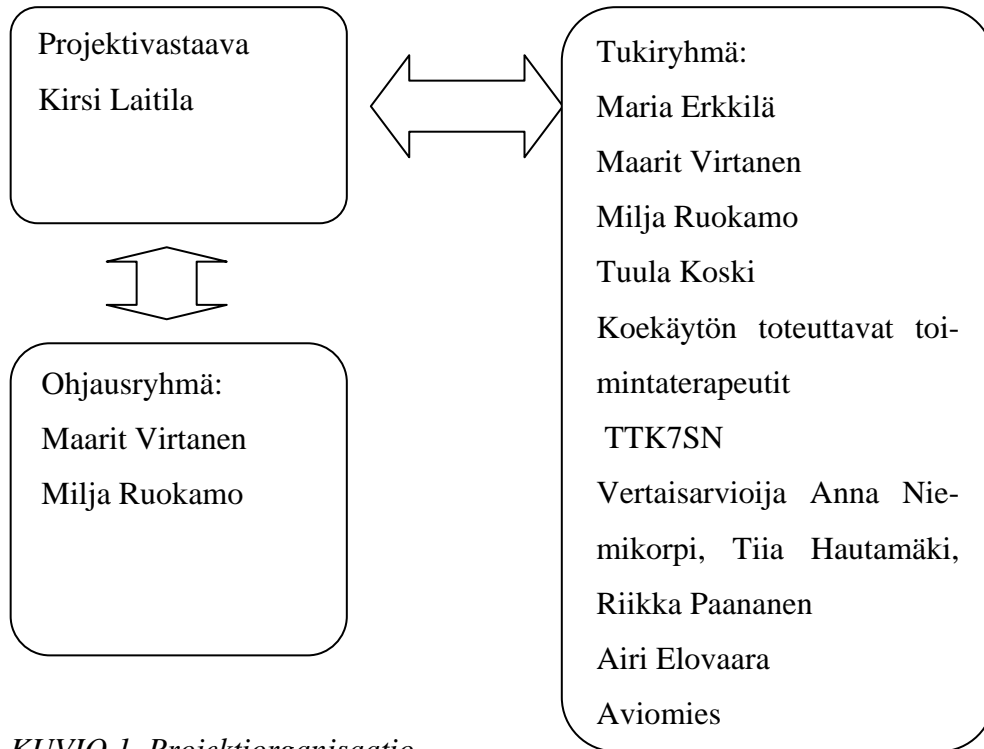
2.1 Projektiorganisaatio

Projektin toteuttamista varten muodostetaan tarkoituksenmukainen projektiorganisaatio. Projektit ovat kooltaan ja luonteeltaan erilaisia ja tällöin organisaatiossa painottuvat hyvin erilaiset seikat. Projektivastaava on pienessä projektissa pääasiallinen resurssi (Pelin 2008, 65).

Projektipäällikkönä projektissa toimii aina yksi henkilö, jonka vastuulla on projektisuunnitelman tekeminen sekä projektin johtaminen ja yhteydenpito asiakkaaseen tai yhteistyökumppaniin projektin ollessa käynnissä (Kettunen 2003, 119). Projektipäällikön tehtävänä on saavuttaa projektille asetetut tavoitteet annetuilla resursseilla (Ruuska 2007, 137). Projektipäälliköllä on oltava aktiivinen ote ja hänen on vietävä projektia eteenpäin ja valvottava kaikkia projektiin kuuluvia töitä (Pelin 2008, 266). Tässä projektissa projektipäälliköstä käytetään nimitystä projektivastaava. Projektissa projektivastaava oli toimintaterapian opiskelija Kirsi Laitila.

Kuviossa 1 on esitelty projektiorganisaatio. Projektilla tulee aina olla oma erikseen sille nimetty ohjausryhmä (Ruuska 2007, 144–145). **Projektin ohjausryhmä** kootaan projektin osapuolten edustajista, joilla kaikilla on päätäntävaltaa projektia koskevissa päätöksissä. Ohjausryhmä hyväksyy aiheen valinnan, seuraa ja ohjaa projektia sekä hyväksyy väli- ja lopputulokset. (Manninen, Maunu & Läksy 1998, 25.) Tässä projektissa ohjausryhmään kuuluivat Oulun seudun ammattikorkeakoulun opettajat; päätoiminen tuntiopettaja Maarit Virtanen ja lehtori Milja Ruokamo.

KUVIO 1. Projektion organisaatio

Projektilla voi olla myös **tukiryhmiä**, joihin kuuluvat henkilöt ovat ulkopuolisia asiantuntijoita. Tukiryhmiltä voidaan saada ohjausta ja neuvoja eri tilanteissa, mutta tukiryhmiin kuuluvilla ei ole kuitenkaan projektin etenemisestä vastuuta. (Manninen ym. 1998, 25.) Projekti toteutettiin yhteistyössä koekäyttöä tekevien toimintaterapeuttien kanssa. He koekäyttivät opaskansion sisältävän materiaalin ja antoivat siitä palautetta. Tukiryhmän henkilöitä tässä projektissa olivat toimintaterapeutti Maria Erkkilä, vertaisarvioija Anna Niemikorpi sekä muut TTK7SN - ryhmän opiskelijat ja päätoiminen tuntiopettaja Maarit Virtanen ja lehtori Milja Ruokamo sekä äidinkielen ja viestinnän lehtori Tuula Koski. Oma perhe ja lähipiiri olivat myös projektin tukihenkilöitä. ATK tukihenkilöinä toimivat aviomies ja Oulun seudun ammattikorkeakoulun tietotekniikan lehtori Airi Elovaara.

2.2 Projektin päätehtävät

Toteutussuunnitelmaan sisältyvät tehtäväluettelot, työmääräarviot, aikataulut ja resurssisuunnitelmat (Pelin 2008, 89). Projektia varten tulee laatia tehtäväluettelo. Tehtävien kartoittaminen aloitetaan ylhäältä alaspäin, usein keskeisiä etappeja tiedostetaan aikaisemman kokemuksen kautta ja toimitusprojekteissa on valmistumisajankohta lyöty lukkoon. Tehtäväerittelyn tulee olla realistinen. Tehtävät tulee kartoittaa projektin alusta loppuun saakka. Tehtävät tulee suunnitella tehtäväluetteloon. (Pelin 2008, 111- 113.) Projektin tehtävät ja aikataulu on eritelty tehtäväluettelossa (liite 1).

Tuotteiden suunnittelu ja kehittäminen jäsentyy tuotekehityksen viiden päätehtävän mukaan. Tuotesuunnittelun tehtävät ovat kehittämistarpeen tunnistaminen, ideoiminen ratkaisujen löytämiseksi, tuotteen luonnostelu, kehittäminen ja lopullinen viimeistely. Eri tehtävästä toiseen siirtyminen ei edellytä edellisen tehtävän päättymistä, vaan esimerkiksi yhteydenotto yhteistyökumppaniin luonnosteluvaiheessa voi täsmentää kehittämistarvetta. Tuotekehityksessä tarvitaan yhteistyötä monien asiantuntijoiden ja tahojen välillä sekä yhteydenpitoa erilaisiin sidosryhmiin. (Jämsä & Manninen 2000, 28–29.)

Tässä projektissa **päätehtävät** olivat aiheeseen perehtyminen, tuotekehitysprojektin suunnittelu, opaskansion suunnittelu ja toteutus, projektin arviointi ja projektin päättäminen. **Aiheeseen perehtymisen** osatehtäviä oli neljä. Ideointi ja tiedonhaku alkoivat syyskuussa 2008 ja tein tiedonhakua aiheesta koko projektin ajan. Tuotteen asiasisällön selvittäminen voi edellyttää tutustumista tutkimustietoon aiheesta (Jämsä & Manninen 2000, 47). Etsin tietoa toimintaterapiasta ja kehitysvammaisten arvioinnista toimintaterapiasta. Kiinnostuin jo tuotekehityksen alussa Moseyn Hankittujen taitojen viitekehuksesta, johon perehdyin tarkemmin. Valmistavan seminaarin tehtävänä oli etsiä ja kuvata tietoa, mitä ovat hankittujen taitojen viitekehysten tehtävä- ja vuorovaikutustaidot kehitysvammaisen nuoren aikuisen toimintakyvyn arvioinnissa. A.C. Mosey on (1986, 561) antanut toimintaterapeuteille luvan käyttää kehittämiään arviointimenetelmiä, kunhan käyttö on kriittistä, luovaa, harkittua sekä tavoitteellista. Valitsin opaskansion teoreettiseksi lähtökohdaksi Moseyn Hankittujen taitojen viitekehysten. Perusteena valinnalleni oli, että viitekehys perustuu myös oppimisteorioihin. Viitekehysten mukaan puutteelliset taidot opetetaan yksilölle ilman, että hänen tulisi oivaltaa mitään omasta käyttäyty-

misestään. Kognitiivisilla valmiuksien rajallisuuden vuoksi kehitysvammaisten ihmisten on vaikea oivaltaa toimintaansa ja asioiden syy- seuraussuhteita. Viitekehys ohjaa opettamaan yksilölle taitoja, joita tämä tarvitsee suoriutuakseen arkielämän toiminnoista, mikä on mielestäni tärkeämpää kuin ymmärtää syytä, josta vaikeudet johtuvat. Hankittujen taitojen viitekehys on todettu sopivaksi vammaisten henkilöiden kanssa, jotka tarvitsevat tukea arkielämäänsä. (Mosey 1986, 444- 446). Kirjoitin teorialietoa laajasti, jotta opaskansion kehittämissä käytettävää materiaalia olisi mahdollisimman paljon käytettävissä. Moseyn hankittujen taitojen viitekehystä en löytynyt tutkimustietoa, vaikka etsin sitä erilaisista kansainvälisistä tietokannoista. Löytämäni tiedon perusteella kirjoitin valmistavan seminaarityön ja esitin sen syksyllä 2009.

Tuotekehitysprojektin suunnittelun osatehtäviä oli viisi. Projektisuunnitelman suunnittelun aloitin syksyllä 2009, kun kävin aiheeseen liittyvän opintojakson. Projektisuunnitelman laatiminen ja kirjoittaminen tapahtui talven 2010 aikana, jolloin tapasin ohjausryhmää ja sain ohjausta projektisuunnitelman kirjoittamiseen ja toteuttamiseen. Tammikuussa 2009 otin yhteyttä mahdollisiin yhteistyötahoihin ja sain kolme koekäyttäjää tulevalle opaskansiolle. Projektisuunnitelman esitys oli toukokuussa. Projektilla tulee olla visio projektin halutuista tuloksista, joka on yhteinen projektin asettajalla ja muilla toimijoilla (Rissanen 2002, 33). Opaskansion tekeminen opinnäytetyönä oli mielestäni perusteltu valinta, koska kehitysvammaisten nuorten aikuisten toiminnan arviointia tekevät toimintaterapeutit olivat tuoneet esille tarpeen uudesta arviointimenetelmästä sekä se, ettei valitsemastani arviointimenetelmästä ollut aikaisemmin tehty opinnäytetyötä. Arviointimenetelmän sopivuus nimenomaisesti vammaisten henkilöiden kanssa käytettäväksi tuki valintaani. Tukiryhmältä sain palautetta aiheen tarpeellisuudesta.

Opaskansion suunnittelun ja toteutuksen osatehtäviä oli kolme. Opaskansion luonnostelua tein keväällä 2010 aikana. Luonnostelu liittyi opaskansion sisältöön, ulkoasuun ja siihen tehtäviin valintoihin. Kehittelin opaskansion sisältöä, johon liittyi arviointimenetelmän suomentaminen ja ohjeiden kirjoittaminen. Sen tein kesän ja alkusyksyn aikana 2010. Palautelomakkeen laadin syyskuussa 2010 ja opaskansion koekäyttö suoritettiin lokakuussa 2010. Koekäytön palautteen analysoin loka-marraskuun aikana ja samal-

la tein viimeistelyt opaskansioon. Kaikissa osatehtävissä hyödynsin ohjausryhmän palautetta. Välituloksena oli tuote eli opaskansio.

Projektin arviointiin liittyviä osatehtäviä oli kolme. Koekäyttäjiltä saadun palautteen perusteella arvioin laatukriteerien saavuttamista. Asetettujen päätehtävien toteutumisen ja tavoitteiden saavuttamisen arviointi tapahtui suunniteltujen tehtävien toteutumisen ja oman toiminnan tarkastelun kautta.

Projektin päättämisen osatehtävinä oli kolme. Loppuraportin kirjoitin syyskuun ja marraskuun 2010 aikana, jolloin kirjoitin myös lautehtävää. Opinnäytetyön raportti valmistui joulukuussa 2010.

3 KEHITYSVAMMAISEN NUOREN AIKUISEN TEHTÄVÄ- JA VUOROVAIKUTUSTAITOJEN ARVIOINTI TOIMINTATERAPIASSA

3.1 Kehitysvammainen nuori aikuinen

The American Association on Intellectual and Developmental Disabilities (AAIDD) määrittelyn mukaan kehitysvammaisuus tarkoittaa tämän hetkisen toimintakyvyn huomattavaa rajoitusta, jossa toimintakyky on yhteydessä älylliseen toimintarajoitteeseen. Ominaista kehitysvammaisuudelle on merkittävästi keskimääräistä heikompi älyllinen suorituskky, jolloin älykkyysosamäärä on alle 70–75. Siihen liittyy samanaikaisesti rajoituksia kahdessa tai useammassa seuraavista adaptiivisten taitojen yksilöllisesti sovellettavista osa-alueista: kommunikaatio, itsestä huolehtiminen, kotona asuminen, sosiaaliset taidot, yhteisössä toimiminen, itsehallinta, terveys ja turvallisuus, oppimiskyky, vapaa-aika ja työ. Kehitysvammaisuus ilmenee ennen 18 vuoden ikää. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 17.) Kehitysvammaiset eivät ole homogeeninen ryhmä, vaan heillä on monenlaisia ja erilaisia tarpeita liittyen vammaisuutensa osa-alueisiin. Yksilön kehitystä arvioitaessa on otettava huomioon, että kehitysvammaisilla voi olla eritasoisia henkisiä ja fyysisiä rajoituksia. (Dychawy- Rosner 2003, 11.)

Kehitysvammaiselle nuorelle nuoruusiän kriisin läpikäyminen ja varhaisaikuisuuteen siirtyminen ovat yleensä vaikeampia kuin normaalisti kehittyvälle nuorelle. Kun normaalisti nuoret yleensä suuntautuvat nuoruusiässä enemmän itsestä ulospäin, niin kehitysvammaiset nuoret kääntyvät enemmän sisäänpäin itseensä ja viihtyvät yksin. Myös mielenkiinnon kohteiden löytäminen on vaikeaa. Nuorelle siirtyminen nuoruudesta aikuisuuteen on aina monella tavalla kriittinen vaihe ja se, jossa onnistuminen vaikuttaa usein koko loppuelämään. (Paavola 2006, 16 - 17.)

Hankittujen taitojen viitekehyksessä keskitytään ensisijaisesti sellaisten sosiaalisten roolien oppimiseen, joita vaaditaan asiakkaan oletetussa ympäristössä. Sen mukaan yksilöä opetetaan suoriutumaan erilaisista toiminnoista ja sosiaalisista vuorovaikutustilanteista.

Viitekehys on tarkoituksenmukaista yksilöille, jotka eivät ole oppineet osallistumaan sosiaaliin rooleihin tai jotka haluavat osallistua rooleihin tehokkaammin. Yhteisö ja kulttuuriryhmä määrittelevät suurelta osin, mitä yksilön tulee oppia. Nämä yhteiskunnalliset vaatimukset voidaan kuvata roolikategorioina. Yksilön mielenkiinnot ja tavoitteet vaikuttavat hänen ottamiinsa rooleihin. Kaikkien sosiaalisten roolien perustana ovat tehtävätaidot eli kyky hallita elotonta ympäristöä ja vuorovaikutustaidot. (Mosey 1986, 450 – 451.)

Hagedornin (2000) mukaan sosiologinen määritelmä sosiaaliselle roolille on, että ihminen käyttäytyy toimiessaan kuten hänen asemansa tai sosiaalinen statuksensa edellyttää. Sosiaaliset roolit voivat myös kuvata perheen sisäisiä rooleja ja yleisesti kulttuurin tai sosiaalisten statusten kautta rooleja, kuten eläkeläinen, työläinen, potilas tai opiskelija. Sosiaalisissa rooleissa on oma hierarkiansa, koska ne ohjaavat paljon sitä, miten yksilö toimii tai miten hänen odotetaan toimivan. Roolit vaikuttavat henkilökohtaiseen identiteettiin. Henkilökohtainen identiteetti sekä arvot ohjaavat yksilön osallistumista erilaisiin rooleihin. Toimintaterapeutit ovat kiinnostuneita enemmän siitä, mitä yksilön tarvitsee tehdä, jotta hän kykenee täyttämään rooliodotukset kuin pelkästään roolista itsestään (Hagedorn 2000, 26, 311.)

Mosey (1986) käyttää kirjassaan samaa sosiologian määritelmää sosiaaliselle roolille kuin Hagedorn. Mosey näkee sosiaaliset roolit kahdessa eri käyttäytymisen kategoriasa. Ne ovat tehtäväroolit ja ihmisten väliset roolit. Tehtävärooli sisältää tekemisen prosessin ja sen miten on välttämätöntä käsitellä elotonta ympäristöä. Ihmisten välinen käyttäytyminen sisältää vuorovaikutuksen yhden tai useamman henkilön kesken ja sisältää usein vastavuoroisen tyydytyksen sosiaalisista ja emotionaalisista tarpeista. (Mosey 1986, 64–65.)

Ihmisellä on erilaisia rooliodotuksia, jotka liittyvät lapsuuteen, nuoruuteen ja aikuisuuteen. Roolit opitaan asteittain mahdollisuuksien ja vastuitten kautta perheessä, koulussa ja varhaisten työkokemusten kautta. Toiminnot, joissa nuoret oppivat rooleja, ovat esimerkiksi siivoaminen, ruuanlaitto ja mahdolliset työkokemukset. Työssä opitaan myös ajankäyttöä ja vuorovaikutustaitoja. Kehitysvammainen ihminen saa yleensä toimintaterapiaa lapsuudessa, jolloin keskitytään itsestä huolehtimiseen ja koulussa tarvittaviin

taitoihin. Kun kehitysvammainen aikuistuu, hän tarvitsee monenlaisia taitoja omaksuakseen aikuisen rooleja, jotta onnistumisen kokemukset ja aikuisen mielekäs toiminta mahdollistuisivat. (Christiansen 2000, 125–127.)

3.2 Hankittujen taitojen viitekehys

Hankittujen taitojen viitekehys (Acquisitional Frames of Reference) on A.C. Moseyn kehittämä toimintaterapian käytännön työn viitekehys, joka pohjautuu erilaisiin oppimisteorioihin, tarkoituksenmukaiseen toimintaan ja tiettyjen taitojen hankkimisprosessiin (Mosey 1986, 443).

Hankittujen taitojen viitekehyksessä on seuraavat kolme perusolettamusta.

- Käyttäytymiseen vaikuttaa ensisijaisesti vuorovaikutus sen hetkessä ympäristössä.
- Inhimillisen toiminnan alueet muodostuvat yksityiskohtaisista ja pitkälle kehittyneistä taidoista.
- Adaptiivista käyttäytymistä opitaan ja hankitaan suorassa vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, joka on suunniteltu tietyn taidon oppimiseen. (Mosey 1986, 443.)

Mosey (1986) kuvaa toimintakykyä jatkumoilla toimintakykyisyys – toimintakyvyn häiriö, jolloin ääripäinä ovat kyvyttömyys osallistua toimintaan ja kyky täysin osallistua toimintaan. Hankittujen taitojen viitekehyksessä toimintakyvynhäiriö ilmenee tietynlaisena käyttäytymisen piirteinä ja tapoina. Hankittujen taitojen viitekehyksessä pääpaino on löytää ja opettaa yksilölle taitoja, joita hän tarvitsee omassa elämässään ja omassa ympäristössään. Viitekehyksessä kysytäänkin, mitä asiakkaan tulisi oppia selvittääkseen päivittäisestä elämästään. Tavoitteiden asettelun lähtökohta on asiakkaan oletetut ympäristöt. Ero Moseyn Analyyttiseen tai Kehitykselliseen viitekehykseen on siinä, että käyttäytymiselle ei etsitä syytä kehityksestä tai että asiakkaan täytyisi oivaltaa omasta käytöksestään jotakin. (Mosey 1986, 379, 445.)

Hankittujen taitojen viitekehys sopii käytettäväksi kaikenikäisten kanssa, eikä asiakkaalla tarvitse olla tiettyjä kognitiivisia tai verbaaleja kykyjä. Tämän vuoksi viitekehys

sopii myös kehitysvammaisen nuorten aikuisen taitojen arviointiin. Viitekehys on sopiva arviointiin tai lyhyisiin terapeutteihin interventioihin. Se sopii usein käytettäväksi perheissä, joissa on vammaisen henkilö ja joissa tarvitaan tukea arkielämään ja sen ongelmiin. (Mosey 1986, 446.)

Hankittujen taitojen viitekehyksessä on seitsemän taitoaluetta: tehtävätaidot, vuorovaikutustaidot, perheen sisäiset vuorovaikutustaidot, jokapäiväiset toiminnot, koulu, työ, leikki, vapaa-aika, luovuus ja aikaan sopeutuminen. Tehtävä- ja vuorovaikutustaitojen katsotaan olevan tässä viitekehyksessä olevan kaikkien sosiaalisten roolien perusta. (Mosey 1985. 453 - 456.) Jokapäiväiset toiminnot tarkoittavat kaikkia niitä toimintoja, joita yksilö tarvitsee suoriutuakseen ja osallistuakseen työhön, vapaa- aikaan ja perheen sisäiseen vuorovaikutukseen. Jokapäiväisiä toimintoja on useita ja niitä voidaan luokitella eri tavoin. Moseyn mukaan niitä ovat henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtiminen, rahatalouden hallinta, ostosten tekeminen, ruuanvalmistus, kotielämän toiminnot, viestintä, matkustaminen ja omasta terveydestä huolehtiminen. (ks. Mosey 1986, 69.) Olen valinnut opaskansioon tehtävätaidot ja vuorovaikutustaidot, koska kehitysvammaisilla nuorilla aikuisilla on usein vaikeuksia juuri näillä osa-alueilla ja niiden katsotaan Hankittujen taitojen viitekehyksessä olevan kaikkien sosiaalisten roolien perusta. Myös omaan työkokemukseeni kehitysvammaisten parissa perustuen näillä kahdella osa-alueella on hyvin olennainen vaikutus kehitysvammaisen nuoren aikuisen sosiaalisten roolien oppimiseen.

3.2.1 Kehitysvammaisen nuoren aikuisen tehtävätaitojen arviointi

A.C. Moseyn on kehittänyt tehtävätaitojen arviointimenetelmän ”Task Skills Survey”. Tehtävätaidot tarkoittavat kykyä käyttää erilaisia välineitä, materiaaleja sekä toiminnan vaiheiden toteuttamista. Sen kautta saadaan tietoa elottoman ympäristön käsittelystä ja käytöstä. Tehtävätaitoihin vaikuttavat kognitiiviset prosessit, kuten näönkäyttö ja havaitseminen sekä psyykkiset valmiudet, havaintomotoriikka ja motorinen suoriutuminen. (Mosey 1986, 321–322.)

Arvioinnissa kiinnitetään huomioita valitussa toiminnassa tehtävätaitojen seuraaviin alaitaitoihin ja niitä havainnoidaan asiakkaan suorittaessa toimintaa. Kehitysvammaisen

nuoren aikuisen jokapäiväisten toiminnoista valitaan asiakkaan, perheen ja muun lähi-verkoston haastattelun ja havainnoinnin avulla toiminta, jota arvioidaan. Tämän jälkeen toimintaterapeutti tekee toiminnan analyysin, havainnoi asiakkaan taitoja toiminnan ai- kana ja kirjaa kuvausta asiakkaan toiminnan piirteistä arviointilomakkeen ohjeen mu- kaan. Mosey (1986, 453 – 454) on kuvannut alataidot kunkin alataidon mahdollisia vai- keuksia seuraavasti:

- Halu sitoutua tehtävään toimintaan

Välttää tehtäviin osallistumista, puhuu enemmän kuin osallistuu toimintaan, huomauttelee sopimattomasti suorituksista, vaikuttaa pelokkaalta osallistuessaan tehtävään.

- Tarkoituksenmukainen asento toiminnassa

Istuu veltossa asennossa, ottaa tukea pöydästä tai muusta huonekalusta, tehtä- vään sopimaton asento, vaihtaa hitaasti asentoa.

- Fyysinen voima ja kestävyys

Väsy helposti, pyytää usein lepotaukoja, valittaa väsymystään, välttää toiminto- ja, jotka vaativat voimakkaita, laajoja liikkeitä tai valittaa olevansa liian väsynyt osallistuakseen toimintaan.

- Karkea ja hienomotoriikka

Suorittaa tehtävät kömpelösti, välttää tehtäviä, jotka vaativat paljon liikkeen koordinaatiota, suorittaa tehtävät hyvin hitaasti, koska täytyy keskittyä koor- dinoituihin liikkeisiin. Jos tällä alueella ilmenee vaikeuksia, jotka saattavat joh- tua sensorisen integraation vajavuudesta, tätä viitekehystä ei käytetä käsittele- mään aluetta.

- Kiinnostus tehtävää kohtaan

Keskittyy lyhyen aikaa, viettää useimmiten aikaa osallistumatta tehtävään: joko kuljeskelen ympäriinsä, ” unelmoiden”, haluten muuttaa tai vaihtaa useasti teh- täviä, jättää useimmat tehtävät suorittamatta loppuun asti.

- Toiminnan nopeus

Suorittaa tehtävän huomattavan hitaasti, ei juuri toimi yhteistyössä muiden kans- sa. Käyttää aikaa huomattavasti muuhun kuin tehtävän tekemiseen.

- Kyky seurata suullisia, esitettyjä, kuvallisia ja kirjallisia ohjeita

Ei kykene seuraamaan ohjeita sellaisenaan tai seuraa osittain annettuja ohjeita, ei keskity seuraamaan ohjeita, kysyy toistuvasti ohjeita kun ohjeet jo on annettu, tai kun kuvalliset tai kirjalliset ohjeet ovat saatavilla, ei tarkista ohjeista tehtävän suoritusta.

- Tarvikkeiden ja materiaalin käyttö

Ei tiedä, miten käyttäisi työvälineitä, materiaaleja. Käyttää työkaluja huolimattomasti, ei välitä omasta eikä toisten turvallisuudesta, ei huolla työkaluja, tuhlaa materiaalia.

- Hyväksyttävä siisteystaso

Huomattavaa epäsiisteyttä tehtävän suorittamisessa, lopputulos huolimaton ja epäsiisti, ei siivoa jälkiään suoritettuaan tehtävän loppuun.

- Yksityiskohtien huomiointi

Huomattavaa kiinnittymistä yksityiskohtaan, täydellisyyden tavoittelua, on epävarma siitä, mitkä osa-alueet tehtävässä tärkeitä: saattaa esiintyä yksityiskohtien huomiotta jättämistä, tehtävän nopeaa suorittamista kiinnittämättä huomiota yksityiskohtiin.

- Kyky ratkaista ongelmia loogisesti

Luovuttaa heti ongelman ilmaantuessa tai pyytää heti apua, käyttää vain vähän huomiota ongelman ratkaisuun, ratkaisee ongelmia epätarkoituksenmukaisella tavalla.

- Kyky organisoida tehtäviä loogisesti

Ei ajattele tehtävän suoritusjärjestystä aloittaessaan tehtävää. Ei hanki kaikkia tehtävän suorittamiseen tarvittavia välineitä saataville, ei välitä mitä pitäisi tehdä ensin, mitä toiseksi ja niin edelleen. Organisoinnin puuttumisen vuoksi aikaa tuhlaantuu huomattavasti.

- Turhautumisen sietokyky

Hämmentyy kun ongelma osoitetaan. Vaikeus hyväksyä viivytystä, kiihtyy tehdessään virheen, vaikea hyväksyä minkäänlaista negatiivista palautetta, ei pidä toistosta eikä uudelleen yrittämisestä.

- Itseohjautuvuus

Valitsee mieluummin saman toiminnan kuin muutkin, välttää ryhtymästä uuteen tai erilaiseen toimintaan. Päätöksenteko on vaikeaa toimintaa valittaessa.

On otettava huomioon, että tehtävätaidot ohjaavat kaikkia niitä kognitiivisia prosesseja, joilla käsitellään elotonta ympäristöä, eivätkä ne vain ohjaa mahdollisuutta osallistua kädentaitoja vaadittaviin toimintoihin. (Mosey 1986, 453 – 454.)

3.2.2 Kehitysvammaisen nuoren aikuisen vuorovaikutustaitojen arviointi

Vuorovaikutustaitojen arviointiin on Mosey kehittänyt vuorovaikutustaitojen arviointilomakkeen ”Interpersonal Skill Survey”. Vuorovaikutustaidot tarkoittavat kykyä olla tarkoituksenmukaisessa vuorovaikutuksessa toisen ihmisen tai ryhmän kanssa. Vuorovaikutustaitojen arviointilomake on tarkoitettu asiakkaan vuorovaikutustaitojen arviointiin kahdenkeskisessä tai valitun ryhmätoiminnan aikana. (Mosey 1986, 324, 431,435.) Vuorovaikutustaidot on jaettu seuraaviin alataitoihin ja niitä havainnoidaan kehitysvammaisen nuoren aikuisen vuorovaikutustilanteissa erilaisten ryhmätoimintojen aikana ja kirjataan arviointilomakkeella ohjeen mukaan. Mosey on kuvannut alataidot mahdollisina vaikeuksina seuraavasti:

- Kyky aloittaa, vastata ja ylläpitää verbaalia vuorovaikutusta

Välinpitämätön, huomattavaa vaikeutta tehdä aloite yhteistyöstä, ei vastaa kun toiset aloittavat keskustelun, ei kykene ”rupattelemaan”, ylläpitää sanallista vuorovaikutusta vain lyhyen aikaa, ei vaikuta kykenevän seuraamaan keskustelua.

- Esittää ideoita ja tunteita

Ei ilmaise omia ideoitaan, ilmaisee toisten ideat kuin ne olisi hänen omiaan. Ilmaisee ideoita sopimattomaan aikaan ja epätarkoituksenmukaisessa ympäristössä. Ilmaisee ideoita varovasti tai vihjailemalla. Tunteiden ilmaisu huomattavan kontrolloitua tai liioiteltua tunteiden ilmaisu. Tunteen ilmaisu on yksilön kulttuuriin epätyypillinen. Voi ilmaista tunteita vain rajoittuneesti esimerkiksi joko negatiivisesti tai positiivisesti, hänen on vaikea pyytää apua.

- Ottaa huomioon toisten tarpeet ja tunteet

Toimii kuin toisilla ei olisi tarpeita ja tunteita tai toimii kuin hänen omat tunteensa olisivat aina kaikkein tärkeimmät; tietämätön siitä, kuinka käyttäytyminen vaikuttaa toisiin, käyttää tietoa toisten tarpeista ja tunteista itsekääseen tarkoitukseen tai vahingoittaa toisia, osoittaa halveksuntaa toisten tarpeita ja tunteita kohtaan.

- Osallistuu yhteistyöhön ja kilpailutilanteeseen

Käyttäytyminen tilanteissa, joissa vaaditaan yhteistyötä ikään kuin olisi ”vapaa agentti” eikä tarvitsisi muita suorittamaan tehtävää. Suhtautuu yhteistyötilanteisiin kuin kilpailuun, välttää tai kilpailee huomattavasti. Yhteistyö- tai kilpailutilanteissa ei kykene noudattamaan ohjeita, kilpailutilanteissa vaikea voittaa tai hävitä.

- Sovittelee ja neuvottelee

Vaikeuksia nähdä toisen näkökulman arvoa, pitää järkkymättömästi omaa näkemystään oikeana ja hyvänä. Näkee kompromissit alentavina, on peräänantamaton neuvotteluissa, ei hyväksy kolmannen osapuolen apua neuvotteluprosessissa, aliarvioi kaikenlaisia neuvotteluja, näkee kompromissit ja neuvottelut heikkouden merkinä.

- Itsevarmuus /vuorovaikutusherkkyys eli assertiivisuus

Vaikeus pitää riittävästi kiinni mielipiteistään. Pelkää auktoriteetteja ja yksilöitä, joista on jollain tavalla riippuvainen. Toimii kuin omat mielenkiinnot eivät olisi tärkeitä, tekee tarpeettomia myönnytyksiä, toimii kuin ei hyväksyisi assertiivisuutta, on ylen määrin assertiivinen.

- Ottaa sopivia rooleja ryhmässä

Ei ole tietoinen tarpeista, joita ryhmällä on suhteessa tehtävän suorittamiseen ja jäsenten tarvetyytytykseen, ei osaa ottaa vaadittuja rooleja, ei tunnista muiden roolien muutosta, vastaa stereotyyppisellä tavalla ryhmätilanteissa, välttää vuorovaikutusta ryhmässä. (Mosey 1986, 454.)

3.3 Taitojen arvioinnin toteutus ja sen luotettavuus

Kehitysvammaisen nuoren aikuisen tehtävä- ja vuorovaikutustaitojen arviointi on tärkeää, koska oman kokemukseni mukaan heillä on usein vaikeuksia juuri näillä kahdella taitoalueella päivittäisissä toiminnoissa. Kehitysvammaiset nuoret aikuiset saavat usein negatiivista palautetta osaamattomuudestaan toiminnoissa tai vääränlaisesta käytöksestään. He eivät pysty useinkaan oivaltamaan omasta käyttäytymisestään johtuvia vaikeuksia tai epäonnistumisia. Taitojen oppimisen kautta heille on mahdollista saavuttaa tarvittavia rooleja ja saada positiivisia kokemuksia omasta käyttäytymisestään ja toiminnastaan. Tehtävä- ja vuorovaikutustaidot ovat taitoalueina Moseyn Hankittujen taitojen viitekehyksen mukaan kaikkien roolien perusta. Mosey on kehittänyt tehtävä- ja

vuorovaikutustaitojen arviointi lomakkeet. Näitä lomakkeita ovat tehtävätaitojen arviointilomake (Tasks Skills Survey) ja vuorovaikutustaitojen arviointiin (Interpersonal Skills Survey). (ks. Mosey 1986).

Luotettavan arviointimenetelmän kriteerejä ovat kirjanneet VanDeusen ja Brunt (1997). Heidän mukaansa seuraavat tiedot arviointimenetelmästä tulisi olla käytettävissä: ammattikunnan tarve kyseisen menetelmän käytölle, menetelmän käyttötarkoitus, arviointiin soveltuvat asiakasryhmät ja ikäryhmät, menetelmän kehittelyn kuvaus, kenttä- tai pilottitutkimusten tulokset, ohjeet arviointimenetelmän käyttämisestä ja pisteyttämisestä, luotettavuustutkimukset ja tarvittaessa normiarvot.

Toimintakyvyn arviointi on yhteistyöprosessi, jossa asiakas ja terapeutti työskentelevät yhdessä löytääkseen asiakkaan vahvuudet ja rajoitukset. Asiakkaan tulee olla tietoinen, että hänen taitojaan arvioidaan ja miksi arviointi tehdään sekä mitä arviointiprosessissa on odotettavissa. Arvioinnin tulokset tulee jakaa asiakkaan kanssa. Arviointiprosessin ideaalisuus on auttaa asiakasta itseään tunnistamaan oman elämänsä ongelmat. Itse tunnistetut ongelma-alueet ovat yleensä merkityksellisempiä asiakkaalle kuin terapeutin kertomat ongelma-alueet. (Mosey 1986, 297.) Kehitysvammainen nuori aikuinen ei itse usein kykene kognitiivisten rajoitusten takia tunnistamaan omia ongelma-alueitaan. Hankittujen taitojen viitekehyksen tehtävä- ja vuorovaikutustaitoja arvioimalla voidaan kehitysvammaista nuorta aikuista tukea tunnistamaan taitojaan ja motivoida opettelemaan ongelma-alueiden vaatimia taitoja ja rooleja konkreettisen toiminnan aikana.

Toimintaterapeutti havainnoi asiakkaan toimintaa tietyssä ympäristössä ja tietyssä toiminnassa, jossa osattu taito joko näkyy tai ei näy. Terapeutin asiantuntijuutta on kyetä etukäteen tekemään halutusta toiminnasta toiminnan analyysi, jotta hän ymmärtää, mitä toiminta vaatii ja mahdollistaa. Tällöin terapeutti pystyy arvioinnissa vastaamaan seuraaviin kysymyksiin: mitkä ovat ne toiminnan osa-alueet, jotka asiakas pystyy tekemään hyvin, mihin osa-alueisiin tulisi interventiossa kiinnittää huomiota sekä mitä ovat ne taidot, joita tulee harjoitella. (Mosey 1986, 445; Kramer & Hinojosa 1998, 391 – 394.) Kehitysvammaisella nuorella aikuisella on jokapäiväisessä toiminnassa taitoja, jotka eivät tule esille niin sanotuilla ”pöytätason” tehtävillä, kuten MVPT-testillä, jolla arvioidaan esimerkiksi näönvaraista hahmottamista. Kehitysvammaisen nuoren aikuisen arvi-

oinnissa on hyvä ottaa huomioon mahdolliset hahmottamisen vaikeudet osana kokonaisuutta. Vaikka kehitysikä näillä arviointimenetelmillä osoittautuisi alhaiseksi, niin kehitysvammainen nuori aikuinen voi suoriutua jokapäiväisistä toiminnoista tasokkaammin kuin kehitysikä antaisi ymmärtää. Hankittujen taitojen viitekehyksen tehtävä- ja vuorovaikutustaitoja arvioinnin tulosten avulla voidaan tukea kehitysvammaista nuorta aikuista kehittämään jokapäiväisissä toiminnoissa tarvittavia taitoja.

Arvioinnin tulosten perusteella terapeutti saa tiedon asiakkaan toimintakyvystä ja tunnistaa asiakkaan toiminnallisia vaikeuksia. Arviointi lisää terapeutin tietoa asiakkaan terveydellisistä tarpeista, toiminnallisista osatekijöistä ja toiminnallisista kokonaisuuksista asiakkaan ympäristössä. Arvioinnin perusteella laaditut tavoitteet interventiolle on säännöllisesti arvioitava uudelleen intervention aikana. Uudelleenarviointi sisältää asiakkaan edistymisen tarkastelua asetettujen tavoitteiden pohjalta. Tämän perusteella asetetaan mahdollisesti uusia tavoitteita, jotka auttavat asiakasta saavuttamaan päämääränsä. Arvioinnin aikana voi tulla esille, että terapiasta ei ole hyötyä asiakkaalle, jolloin terapeutin tulee hyväksyä se. Terapeutin on myös kerrottava asiakkaalle arvioinnin tuloksista ja niiden perusteista. (Mosey 1986, 301–304.) Tehtävä- ja vuorovaikutustaitojen arvioinnin tulosten hyödyntäminen mahdollistuu silloinkin, kun kehitysvammainen nuori aikuinen ei välttämättä tarvitse toimintaterapian interventiota. Arvioinnin tulosten perusteella voidaan antaa kehitysvammaiselle nuorelle aikuiselle ja hänen lähiverkostolleen tietoa tarvittavasta tuesta ja ohjauksen tarpeesta asiakkaan omassa ympäristössä.

Reliabiliteetti eli luotettavuus on sitä, että toistettaessa arviointitilanne on arvioinnin tulos aina sama. Lisäksi havainnoinnin luotettavuus tarkoittaa sitä, että eri terapeutit päätyvät samoihin johtopäätöksiin käyttäessään arviointimenetelmää tietyn toiminnan havainnointiin. Arvioivia tilanteita tulisi olla mahdollisimman paljon, jotta terapeutit saisivat mahdollisimman paljon vertailukelpoista tietoa. Toinen huomioon otettava seikka on validiteetti, joka koskee arvioinnin pätevyyttä. Validiteetti on sitä, että arviointi mittaa sitä, mitä sen on tarkoitus mitata. Validiteettia on olemassa kolme päätyyppiä: sisällön validiteetti sekä kriteerivaliditeetti ja rakennevaliditeetti. (Mosey 1986, 298.)

Hankittujen taitojen viitekehyksen mukaisista arviointimenetelmistä en löytänyt reliabiliteetti eikä validiteettia koskevia tutkimuksia. Tehtävä- ja vuorovaikutustaitojen arvi-

ointilomakkeiden käyttöön Mosey on antanut arviointikriteereiksi toimintakyvyn jatkumoiden ääripäät 1= huomattavia vaikeuksia ja 4= ei vaikeuksia, ja 2 ja 3 ovat määrittelemättä. Arviointimenetelmän epävirallisessa käänöksessä ei ole pystytty asettamaan luotettavaa numeraalista arviointiasteikkoa, vaan arvioitavaa toimintaa kuvataan havaintojen perusteella. Tämän vuoksi olen korvannut arviointilomakkeista numeraalin pisteytyksen sanalla ”Yhteenveto”. Samoin ”Tavoiteltava muutos” korvaa tulevaisuuteen tavoiteltavan numeraalisen tason määrittelyn. Kyse on siis informaali arviointimenetelmästä asiakkaan taitojen kuvailuun. (Mosey 1986, 298.)

VanDeusin ja Bruntin (1997) mukaan arviointimenetelmän luotettavuutta lisää se, että sitä on kuvattu useassa menetelmää kuvaavassa lähteessä. Heidän mukaansa toiminnallisen käyttäytymisen havainnointi edellyttää toiminnan analysointia, jota ennen toimintaa koskevat käsitteet tulee määritellä tarkoin teoreettisesti ja operationaalisesti. Määrittelyt tulisi muodostaa mahdollisimman kuvaaviksi, jolloin erilaisten päätelmien tekeminen jää vähäiseksi ja havainnointi on mahdollisimman selkeää ja helppoa. Tämä lisää havainnoinnin luotettavuutta. Luotettavuus havainnoinnissa kärsii, jos arvioitavat osa-alueet kuvaavat käyttäytymistä laajasti sisältäen useita osa-alueita. Silloin terapeutti saattaa tehdä johtopäätöksiä oletusten perusteella. Hankittujen taitojen viitekehyksen tehtävä- ja vuorovaikutustaitojen arvioinnin toteutus perustuu terapeutin tekemään toiminnan analyysiin, joka on toimintaterapeutin työn tärkeimpiä osaamisalueita. Tarkka toiminnan analysointi lisää tämän arviointimenetelmän käytön luotettavuutta, koska käytettävissä ei ole tarkkoja kriteerejä taitojen luokitukseen, pisteyttämisohjeita eikä luotettavuustutkimuksia.

Näin ollen tämä arviointimenetelmä on informaali, joka perustuu toiminnan havainnointiin. Se on tietyiltä osin puutteellinen, koska se antaa lähinnä yleiskuvan havainnoitavista taidoista. Tämän takia kehitysvammaisen nuoren aikuisen arvioinnissa on syytä käyttää myös muita arviointimenetelmiä, joiden avulla saadaan kokonaiskuva nuoren kehitysvammaisen aikuisen toiminnallisesta suoriutumisesta ja sen vahvuuksista sekä kehitettävistä osa-alueista.

4 OPASKANSION SUUNNITTELU JA TOTEUTUS

4.1 Opaskansion laatukriteerit

Projektissa **laatukriteereinä** olivat käytettävyys, selkeys ja asiakaslähtöisyys. Laatukriteerit taulukoitiin projektisuunnitelmaa tehtäessä ja ne jaoteltiin rakenne- prosessi- ja tulostekijöihin (LIITE 2.). Tulostekijöiden perusteella laadittiin palautekysely koekäyttäjille.

Käytettävyys on käyttäjän ja tuotteen yhteistoimintaa, jossa pyrkimyksenä on tehokkuus ja miellyttävyys käyttäjälle. Jacob Nielsen määrittelee käytettävyyden osaksi tuotteen käyttökelpoisuutta. Nielsenin mukaan hyvän käytettävyyden muodostavat käyttötilanteen opittavuus, virheettömyys, muistettavuus, tehokkuus ja miellyttävyys. ISO 9241-11 Standardi määrittelee käytettävyyden riippuvaksi käyttötilanteesta. ISO 9241-11 standardi määrittelee samoin tehokkuuden ja miellyttävyyden, mutta lisää joukkoon tuottavuuden. (Sinkkonen, Kuoppala, Parkkinen & Vastamäki 2009, 12–13). Käytettävyyden valinta laatukriteeriksi perustui siihen, että tuote eli opaskansio tulee toimintaterapeuteille heidän arviointityöhönsä. Opaskansion sisältää tarkkaa tietoa arvioinnin suorittamisesta, joka vastaa ISO 9241-11 mukaan tehokkuutta, virheettömyyttä ja miellyttävyyttä. Tällöin toimintaterapeutit ovat halukkaita käyttämään sitä ja opaskansion hyödyntäminen on mahdollisimman tehokasta. Hyvin suunniteltu opaskansio saa aikaa tyytyväisyyttä.

Selkeys tarkoitti opaskansiossa esitystapaa, johon vaikutetaan ulkoasulla. Ulkoasussa kiinnitetään huomiota tekstityypin valintaan ja kokoon, tekstin asetteluun, kontrastiin, värien käyttöön ja havainnollistamiseen kuvituksen avulla. (Parkkunen, Vartio & Koskinen – Ollonqvist 2001, 15). Oma perusteluni selkeyden kriteerin valinnaksi oli, että selkeää opaskansiota on helppo ja mielekäs käyttää. Lisäksi se auttaa johdonmukaisen arvioinnin tekemistä.

Asiakaslähtöisyys liittyi toimintaterapian perusajatukseen, jonka mukaan asiakas nähdään tasavertaisena kumppanina (Law 1998, preface). Asiakaslähtöisyyttä on toiminta-

terapeutin osoittama kunnioitus asiakasta kohtaan ja se, että asiakas osallistuu itseään koskevaan päätöksentekoon (Townsend 1999, 180). Ensisijaisena asiakkaana tässä projektissa olivat kehitysvammaisten nuorten aikuisten kanssa toimintakyvyn arviointia tekevät toimintaterapeutit ja heidän kokemansa tarve saada käyttöön uusia arviointimenetelmiä.

4.2 Opaskansion luonnostelu

Luonnostelu käynnistyy, kun päätös on tehty millainen tuote on aikomus suunnitella ja valmistaa. Luonnostelussa analysoidaan, mitkä eri tekijät ja näkökohdat ohjaavat tuotteen suunnittelua ja valmistusta sekä miten tuotteen laatu turvataan. (ks Jämsä & Manninen 2000, 43.) Luonnostelussa analysoin tarkasti eri asioita liittyen opaskansion suunnitteluun ja opaskansion valmistukseen sekä laatuun liittyviä asioita. Tapasin ohjausryhmän jäseniä ja perehdyin kirjallisuuteen. Luonnosteluvaiheessa tein päätöksen siitä, että opaskansio sisältää Hankittujen taitojen viitekehyksen taidoista tehtävä- ja vuorovaikutustaidot. Nämä taidot katsotaan tässä viitekehyksessä olevan kaikkien muiden taitojen perusta. Luonnostelussa mietin, minkälainen tuote tulee olemaan ulkoasultaan, kuten kirjasintyyppi, -koko, kuvitus ja painotuote vai sähköinen tiedosto. Kirjallisuuden avulla päädyin valitsemaan Verdana kirjasintyyppin ja koon 12, jotta ne vastaisivat hyväksi havaittuja ja käytettävyyteen vaikuttavia perusteita, joita terveysaineistolta odotetaan. Hyvin pian päädyin siihen, että painettu tuote on liian kallis, koska minulla ei ollut yhteistyökumppaneita jakamassa kustannuksia ja tein tuotetta opiskelijabudjetilla. Seuraavaksi tutustuin erilaisiin toimintaterapeuttien käytössä oleviin arviointimenetelmiin ja niiden sisältöihin. Tämän perusteella päädyin siihen, että kuvitus opaskansion kansisivua lukuun ottamatta ei ole tarpeen. Opaskansio on tarkoitettu toimintaterapeuttien käyttöön, jolloin luonnostelussa mietin, miten arviointimenetelmän käyttö olisi mahdollisimman tehokasta arvioinnin suunnittelussa ja sen aikana

Tuotteen luonnostelu perustuu asiakkaisiin tai asiakasprofiilin laadintaan, ketkä ovat hyödynsaajat ja millaisia he ovat tuotteen käyttäjinä. Asiakkaita palvelee tehokkaimmin tuote, jonka suunnittelussa on otettu huomioon käyttäjäryhmän tarpeet, kyvyt ja muut ominaisuudet. Luonnostelussa on tarpeen neuvotella niiden ammattilaisten kanssa, joilla on kokemusta suunnitteilla olevasta tuotteesta. (Jämsä & Manninen 2000, 44,50.) Par-

haaseen tulokseen päästään, kun kysytään kohderyhmän tarpeita ja tuote esitetaan heillä (Parkkunen ym 2001, 8). Laitoin sähköpostia kaikille niille Erityishuoltopiireissä työskenteleville toimintaterapeuteilla, joiden sähköpostiosoitteet löysin. Tiedustelin heidän mielipidettään ja tarvetta arviointimenetelmästä, joka olisi suunnattu nuorten aikuisten kehitysvammaisten taitojen arviointiin. Samalla tiedustelin heidän halukkuutta mahdolliseen yhteistyöhön tuotteen koekäyttäjinä. Aineiston käytettävyyden takia kohderyhmä kannattaa valita tarkoin ja rajata se suppeaksi. Kohderyhmän määrittely rajaa tavoitteiden lisäksi aineiston sisältöä ja vaikuttaa esitystapaan (Parkkunen ym. 2001, 19). Sain vastauksen neljältä toimintaterapeutilta, jotka kaikki pitivät tuotetta tarpeellisena ja olivat halukkaita osallistumaan tuotteen koekäyttämiseen sekä mahdollisesti tulevaisuudessa toivoivat saavansa uuden arviointimenetelmän käyttöönsä. Yhteistyökumppaneita etsiessäni toin esille, että opaskansio on suunnattu kehitysvammaisten nuorten aikuisten taitojen arviointiin ja näin ollen toiveena oli saada yhteistyökumppaneiksi heidän kanssaan arviointeja tekeviä toimintaterapeutteja.

4.3 Opaskansion kehittäminen

Tuotteen kehittämisessä valmistin neljä versiota opaskansiosta, jotka tein Word-tiedostoina. Luonnostelussa valittujen ratkaisuvaihtoehtojen, periaatteiden, rajausten ja asiantuntijajayhteisöjen mukaisesti tuotekehittäminen etenee käyttäen tuotekohtaisia työmenetelmiä ja – vaiheita. Tuotteen keskeisen ominaisuuden ollessa informaatio, ensimmäinen työvaihe oli asiasisällöstä laadittu jäsentely. Keskeinen sisältö on tosiasiat, jotka pyritään kertomaan mahdollisimman täsmällisesti, ymmärrettävästi ja vastaanottajan tiedon-
tarve ottaen huomioon. Painotuotteen varsinaisessa tekovaiheessa tehdään lopulliset tuotteen sisältöä ja ulkoasua koskevat valinnat. Asiasisällön valintaan vaikuttaa se, kelle ja missä tarkoituksessa ja laajuudessa tietoa välitetään. Tekstityyli on yleensä asiantuntijayhteisöjen mukaisesti selkeä ja sen tulee aueta lukijalle ensilukemalta. Ydinajatuksista selkeyttävät hyvä jäsentely ja otsikoiden muotoilu. Tekstistä käy esille ammattikunnan kulttuuri, arvot ja ihmiskäsitysten näkökohdat ja ne ovat tunnistettavissa tekstin tyylistä, asioiden perusteluista, esimerkkien ja vaihtoehtojen esittämisessä sekä kielloissa ja käskyissä. Ratkaisut ovat osa asiasisällön oheisviestintää, jotka voivat muuttaa viestin tarkoitusta, edistää tai estää viestin vastaanottamista. Oheisviestinnän osa on myös painoasu, joita ovat kirjasintyytit, - koko, palstoitus- ja kuvitusmahdolli-

suudet. Eri värejä voidaan käyttää erottamaan ja tehostamaan tekstiä. (Jämsä & Manninen 2000, 54, 56–57.)

Ensimmäinen versio opaskansion asiasisällöstä valmistui huhtikuussa 2010. Opaskansion tekstin rajaamisen lähtökohtana oli, että se tulee toimintaterapeuttien käyttöön ja että heillä on olemassa perustieto toimintaterapiassa tehtävästä arvioinnista. Kyseessä on arviointimenetelmä, joten tyyliksi valitsin asiatyylin, kirjasintyypiksi oli jo luonnosteluvaiheessa valinnut Verdana ja kirjasin kooksi 12. Perusteena valinnoille oli, että koko ja teksti tyyppi olivat selkeitä ja helppolukuisia, tehostekeinoina käytin lihavoitua ja kursivoitua tekstissä. Tekstintyyppi ja -koko vaikuttavat tekstin tunnelmaan ja kirjasintyyppin sekä koon vaihtoehtojen harkinnalla vaikutetaan aineiston käyttökelpoisuuteen. Suositeltava kirjasin tyyppi on selkeä ja yksinkertainen, näitä ovat esimerkiksi Arial, Helvetica, Gill ja Verdana. Kuvituksen tulisi sopia aineiston yleisilmeeseen ja sen tulisi olla informatiivisia ja liittyä kiinteästi käsiteltävään asiaan. (Parkkunen ym. 2001, 15–16, 18.) Kuvitusta en halunnut opaskansiossani kantta lukuun ottamatta käyttää, koska koin, ettei kuvitus sovi arviointimenetelmän yleisilmeeseen. Ensimmäinen versio opaskansiosta sisälsi johdannon, Hankittujen taitojen viitekehyksen ja taitoalueiden esittelyä sekä arviointia. Sain palautetta versiosta ohjaavalta opettajalta.

Ensimmäisessä versiossa olin kääntänyt opaskansioon enemmän Moseyn (1986) hankittujen taitojen viitekehyksestä arvioinnin osa-alueita kuin oli tarpeen, joten työn kokonaisuutta ajatellen oli tarpeen tiivistää ja kohdentaa kuvausta tehtävä- ja vuorovaikutustaitoihin. Tein ensimmäiseen versioon Moseyn tehtävä- ja vuorovaikutustaitojen alataitojen sekä lomakkeiden käännökset. Koekäytin näitä ohjeistuksia ja lomakkeita ammatitaitoa edistävällä harjoittelujaksolla kehitysvammaisten nuorten parissa keväällä 2010, jotta sain omakohtaisen käsityksen niiden selkeydestä ja ymmärrettävyydestä sekä käytämisestä.

Toinen versio opaskansiosta valmistui toukokuussa 2010. Lisäsin versioon omia arviointimenetelmän käytön esimerkkejä, joiden olin havainnut helpottavan arviointimenetelmän käyttöä. Toinen versio sisälsi alkusanat, yleiset ohjeet, tehtävä- ja vuorovaikutustaitojen arvioinnin ohjeet ja lomakkeet, esimerkit ja lähdeluettelon. Sain opettajalta ja vertaisarvioijalta palautetta toisesta versiosta.

Tekstin sijoittelulla on vaikutusta sisällön selkeyteen. Otsikointi ja kappalejako tekstissä jakavat tekstiä osiin ja luettavuutta parantavat riittävät rivinvälit otsikoiden, luetteloiden ja kappaleiden välillä. Teksti, joka on sijoiteltu väljästi helpottaa pääkohtien havaitsemista ja hahmottaa keskeistä sisältöä. (Parkkunen ym. 2001, 18.) Edelleen opaskansion teksti ja lomakkeet vaativat lisää kappalejaottelua, sisennysten käyttöä ja tekstin lihavointia sekä harkintaa, mitä valmiille ammattilaisille eli toimintaterapeuteille on tarpeen opaskansioon ohjeiksi kirjata.

Kolmas versio opaskansiosta valmistui elokuussa 2010. Sen ulkoasu pysyi samanlaisena kuin aiemmissa versioissa. Tähän versioon tekstiä yhdistelin ja poistin tarpeettomia tekstejä, kuten yleisiä ohjeita arvioinnin tekemiseen. Tiedonrajaaminen sopivaksi on vaikeaa, asiat tulee esittää terveysaineistossa lyhyesti ja ytimekkäästi (Parkkunen ym. 2001, 12). Koska Mosey ei ole määritellyt kriteerejä neliportaisessa pisteytyksessä eikä luotettavuustutkimuksia löytynyt, päätin jättää Moseyn suuntaa-antavan pisteytyksen pois opaskansiosta. Tämä ratkaisu helpotti ohjeiden kirjaamista ja tiivistä työn sisältöä. Lisäsin esimerkeiksi ja havainnollistamaan esitetyt tehtävä- ja vuorovaikutustaitojen arviointilomakkeet arvioinnista kahden toiminnan aikana, minkä tarkoitus oli helpottaa arvioinnin kirjaamista arviointimenetelmää käyttäville toimintaterapeuteille. Materiaalissa on tärkeää tarjota käyttäjälle se tieto, joka on hänelle sillä hetkellä oleellista (Parkkunen ym. 2001, 12). Sain palautetta kolmannelta versiosta ohjaavalta opettajalta sekä tukiryhmään kuuluvilta toimintaterapeuteilta.

Neljäs versio toimi koekäyttöversiona. Tein muutoksia kolmanteen versioon sanamuotoja korjaamalla ja joitakin kappalejakoja korjaamalla. Opaskansion ulkoasu, fontti ja kirjasinkoko pysyivät koko kehittelyvaiheen samana. Sain niistä palautetta ohjausryhmältä, vertaisarvioijalta ja tukiryhmän toimintaterapeutilta, että ne ovat selkeitä ja teksti on helppolukuista. Opaskansio lähetettiin koekäyttäjille sähköisessä muodossa ajan ja materiaalikulujen säästämiseksi. Tuotteen sähköinen lähettäminen ja yhteydenpito koekäyttäjille tukivat kestävästä kehitystä, koska se on ympäristöystävällinen menetelmä. Ympäristöystävällisistä ratkaisuista muodostuu tuotteen ekoprofiili, joka otetaan huomioon tuotteistamisprosessissa ensimmäisestä vaiheesta viimeiseen vaiheeseen (ks. Jämsä & Manninen 2000, 115).

4.4 Opaskansion koekäyttö ja palautteen analysointi

Opaskansion koekäyttö suoritettiin lokakuussa 2010 ja siihen osallistui kolme toimintaterapeuttia eri puolelta Suomea. Koekäyttöaikaa oli kolme viikkoa. Saatekirje ja palautelomake ovat liitteenä (LIITE 3. ja LIITE 4.)

Tuotteen luonnostelussa oli jo selvää, että laadukkaan ja käytettävän tuotteen valmistamiseksi tarvitsen koekäyttöä toimintaterapeuteilta. Luonnostelussa ja kehittäessä käytin itse tuotetta. Tein omakohtaisten käyttökokemusten perusteella muutoksia opaskansioon. Palautelomakkeeseen laadin avoimet kysymykset, joilla hain palautteen kautta vastausta asetettujen laatukriteereiden saavuttamisesta ja niiden toteutumisesta opaskansiossa ja arviointimenetelmän käytössä. Opaskansion ja palautelomakkeen lähetin sähköisessä muodossa koekäyttäjille ja palautteen pyysin lähettämään sähköisesti. Palautuspäivämäärään mennessä olin saanut palautelomakkeen opaskansiosta kahdelta toimintaterapeutilta, joiden antama palaute riitti palautteen analysoimiseen. Yhdeltä koekäyttäjältä en saanut palautetta, mutta hän otti sähköpostitse yhteyttä. Hän kertoi oman työmääränsä olevan tällä hetkellä niin suuri, etteivät hänen resurssinsa riittänyt opaskansioon perehtymiseen ja koekäyttöön.

Tuotteen viimeistelyn parhaita keinoja on koekäyttää tai esitellä tuotetta sen valmisteluvaiheessa. Palautetta voi saada tuotteen tilaajilta, mutta on tarpeen hakea palautetta sellaisilta tuotteen loppukäyttäjiltä, jotka eivät tunne kehiteltävää tuotetta ennestään. Tuotteen koekäyttöjen tulisi olla mahdollisimman vastaavia arjen tilanteisiin verrattavia. Palautteen antoon vaikuttaa, onko rinnalla vanha tuote vai niin, että toimintaa tarkastellaan ilman tuotetta. Koekäyttäjä voi ehdottaa tuotteeseen muutoksia ja erilaisia ratkaisuehdotuksia (Jämsä & Manninen 2000, 80). Pyysin palautelomakkeessa koekäyttäjiltä kommentteja opaskansioon tai arviointimenetelmään liittyen. Ajattelin, että heillä voisi olla muutosehdotuksia opaskansion kehittämiseksi.

Palautelomakkeisiin olin jo selkeästi jakanut osiin eri kysymykset vastaamaan laatukriteereihin. Näiden perusteella oli helppo ja suhteellisen nopeaa käsitellä saatuja tuloksia ja tehdä niistä johtopäätöksiä. Koekäyttäjät antoivat palautetta, että ulkoasu, tekstin koko, fontti, asettelu sekä ohjeistus olivat riittävän selkeitä, selkokielisiä ja ne antavat hy-

vin kuvan, mistä asiassa on kyse. Palautteen perusteella tein vain muutamia muutoksia opaskansioon. Koekäyttäjiltä saadun palautteen perusteella muutin opaskansion sivunumerot vastaamaan samaa kirjasinta kuin tekstin. Äidinkielen ja viestinnän lehtorin ja ohjausryhmältä saadun palautteen perusteella tein muutoksia lähinnä oikeinkirjoituksen ja sanavalintojen osalta sekä muutamia täsmennyksiä arvioinnin luotettavuudesta.

4.5 Opaskansion viimeistely

Viimeistelyn tein ohjausryhmältä ja äidinkielen lehtorilta saatujen palautteiden ja koekäytöstä saatujen kokemusten perusteella. Viimeistely voi sisältää yksityiskohtien hioamista, käyttö- tai toteutusohjeiden laadintaa tai päivittämisen suunnittelua. Viimeistelyvaiheeseen sisältyy tuotteen jakelun suunnittelu, joka sisältää markkinoinnin. Markkinointi edistää tuotteen kysyntää. Ohjeiden laadinnassa tulee ottaa huomioon asiakkaan riittävä tieto tuotteesta ja sen käytöstä. (Jämsä & Manninen 2000, 80–81.)

Sain palautetta, että sivunumerot olivat eri fontilla kuin teksti, joten korjasin ja tarkistin koko opaskansion sivunumeroinnin Verdana fontille. Sain palautetta, että arviointimenetelmässä kovat kannet ja värit toisivat ”katu-uskottavuutta”. Tarkoitukseni on, että opas jää sähköiseen muotoon ja sen lopullinen ja viimeistellyn version muutan PDF-tiedostoksi. Opaskansion sähköinen muoto mahdollistaa sen helpon siirrettävyyden toimintaterapeuteille ja samalla se on ekologinen ratkaisu, kun materiaali tulostetaan tarvittaessa. Lopullinen opaskansio sisältää 33 sivua, jossa on mukana arviointilomakkeet taulukoituna ja sisältö otsikoituna alkusanojin, taitoalueittain sisältäen ohjeet arvioinnin tekemiseen sekä esimerkkejä arviointitilanteista.

Tuotteelle ei ole tehty markkinointisuunnitelmaa. Tuotteen käännökseen minulla on tekijänoikeus, mutta se tulee vapaasti saataville, jotta sitä voitaisiin hyödyntää kehitysvammaisten nuorten aikuisten taitojen arvioinnissa. Tuotetta saa minulta sähköpostitse pyytämällä, sähköpostiosoitteesta [kirsi.laitila \(at\) netti.fi](mailto:kirsi.laitila(at)netti.fi). Opaskansiosta tiedotan sen valmistuttua TOIforumin ja TOI-net sähköpostilistan kautta.

5 PROJEKTIN ARVIOINTI

5.1 Projektin päätehtävien toteutumisen arviointi

Projektin ensimmäinen päätehtävä oli **aiheeseen perehtyminen**. Onnistuin aiheeseen perehtymisessä hyvin. Etsin tietoa kehitysvammaisten toimintaterapiasta, Moseyn Hankittujen taitojen viitekehyksestä ja toimintakyvyn arvioinnista kirjallisuudesta, kotimaisista ja kansainvälisistä tietokannoista sekä julkaisuista. Tiedon haku vei minulta odotettua enemmän aikaa ja projektin kohderyhmä tarkentui aiheeseen perehtymisen aikana. Valintaani tähän teoriaan tuki, että Mosey (1986, 561) on antanut toimintaterapeuteille luvan käyttää kehittämiään arviointimenetelmiä, kunhan käyttö on kriittistä, luovaa, harkittua sekä tavoitteellista. Hankittujen taitojen viitekehyksen käyttö arvioinnissa antaa mahdollisuuksia kuvailla asiakkaan suoriutumista toiminnasta tehtävä- ja vuorovaikutustaitojen mukaan sekä mahdollisia kehittymistä ja harjoitusta vaativat taitoalueet. Aiheeseen perehtymisen välituloksena syntyi valmistava seminaarityö, jonka teoriatiedon hyödynsin opinnäytetyön viitekehyksessä. Lähdekirjallisuuden käytössä eettisyyden otin huomioon merkitsemällä lähdeviittaukset asianmukaisesti. Ajankäytöllisesti ylitin reilusti suunnitellut tunnit, koska tiedonhaku vei suunniteltua enemmän aikaa.

Projektin toinen päätehtävä oli **tuotekehitysprojektin suunnittelu**, jonka välitulos oli projektisuunnitelma. Projektisuunnitelma vastasi tuotekehitysprojektini tarpeita. Rajasin projektin tavoitteet ja tehtävät sekä laadin opaskansiolle laatuksiteerit. Ohjaavaa opettajaa konsultoin tiiviisti suunnitelmavaiheessa ja hänen ammattitaitoaan hyödynsin aiheen rajaamiseksi. Ajankäytöllisesti tuotekehittelyn suunnittelu vei minulta suunniteltua enemmän aikaa, koska omat opinnot ja siihen liittyvät ammattitaitoa edistävät harjoitte-
lut veivät aikaa ja ohjauksen käyttö oli aikataulullisesti vaikeaa

Projektin kolmas päätehtävä oli **opaskansion suunnittelu ja toteutus**. Opaskansion suunnittelu ja toteutus oli mielenkiintoista ja haastavaa. Sain tukea ja palautetta opaskansion kehittelyvaiheessa ohjaavalta opettajalta, opponentilta sekä tukiryhmän toimintaterapeutilta. Heidän antamallaan tuella ja palautteen avulla sain tehtyä monia opaskansioon liittyviä ratkaisuja paremmiksi ja käyttäjäystävällisimmiksi. Myös oma arviointi-

menetelmän koekäyttö viimeisessä ammattitaitoa edistävässä harjoittelussa antoi omakohtaista tietoa opaskansion sisällön luomisesta. Aiempi oma työkokemukseni kehitysvammaisten parissa helpotti arviointimenetelmän soveltamista valitulle asiakasryhmälle.

Ulkoasuun liittyvät valinnat olivat helppoja, mutta tiivistetyn ja napakan tiedon ja ohjeistuksen muotoilu haastavaa. Palautelomakkeen laadinnassa hyödynsin tuotteen laatu-kriteerejä kysymysten laadinnassa. Arviointimenetelmän koekäyttö ei toteutunut toivomassani laajuudessa, koska en saanut palautetta kaikilta koekäyttäjiltä. Kahden koekäyttäjältä saamani riittävän palautteen kautta oli kuitenkin mahdollista analysoida saatua palautetta. Annetun palautteen kautta tein viimeistelyt opaskansioon. Koekäyttäjiltä saamani palautteen perusteella opaskansion suunnittelu ja toteutus oli onnistunut hyvin. Päätehtävän välituloksena syntyi opaskansio. Opaskansion suunnittelu ja toteutus vei ajallisesti vähemmän aikaa, kuin olin alun perin suunnitellut. Tosin kaksi edellistä päätehtävää veivät aikaresursseja suunniteltua enemmän, joten pyrin tässä vaiheessa pitämään suunnitelluista aikaresursseista kiinni.

Projektin neljäs päätehtävä oli **projektin arviointi**. Projektin eri osa-alueiden arviointia helpotti aikaisemmissa vaiheissa hyvin tehdyt ja selkeät tavoitteet eri osa-alueille. Selkeät päätehtävät, tulostavoitteet ja pitkän ja lyhyen aikavälin toiminnalliset tavoitteet olivat helposti arvioitavissa. Näin ollen projektin lopputulosten kokoaminen oli suhteellisen nopeaa ja selkeää. Aikaresurssit tähän päätehtävään olivat oikein mitoitettuja.

Projektin viides päätehtävä oli **projektin päättäminen**. Kolmen ensimmäisen päätehtävän huolellinen toteutus mahdollisti sen, että projektin päättämiseen liittyvän loppuraportin kirjoitus alkoi jo koekäytön aikana. Samaan aikaan loppuraportin kirjoittamisen aikana kirjoitin rinnalla tuotekehittelyyn liittyvää laatutehtävää. Projektin aikataulu venyi kahdella kuukaudella ja aikaresurssit ylittyivät noin 15 tunnilla. En osannut ottaa huomioon muiden opintojen raskautta ja uuden työpaikan tuomaa kuormittavuutta, jotka vaikuttivat projektin pitkittymiseen. Projektin aikana oli ajanjaksoja, jolloin en tehnyt aktiivisesti projektin edellyttämiä tehtäviä. Taukojen aikana löysin uutta intoa ja erilaisia ideoita, jotka auttoivat projektissa etenemistä myöhemmin eteenpäin.

5.2 Projektin tavoitteiden saavuttamisen arviointi

Arviointiprosessissa tehdään päätelmiä projektin arvosta (Viirakorpi 2000, 39). Projektia tulee arvioida, kuinka hyvin se on saavuttanut sille asetetut tavoitteet. Hyvä loppuraportti sisältää ja siirtää oppimisprosessin oleelliset osat sidosryhmien käyttöön tai uusiin projektien käytettäviksi. (Rissanen 2002, 173.) Yhteiskunnallisten ja sosiaalisten projektien tarkoituksena pitäisi aina olla hyödyn tai edun tuottaminen määritellylle taholle (Rissanen 2005, 117).

Opinnäytetyönä toteutettu tuotekehittelyprojekti saavutti sille asetetun **tulostavoitteen**. Laadin opaskansion Tehtävä- ja vuorovaikutustaitojen arviointiin Moseyn Hankittujen Taitojen viitekehyksen mukaan. Opaskansio soveltuu kehitysvammaisten nuorten aikuisten taitojen arviointiin toimintaterapiassa. Opas sisältää epävirallinen käänöksen ohjeistuksineen ja arviointilomakkeineen tehtävä- ja vuorovaikutustaitoalueiden arvioimiseksi.

Projektin **lyhyen aikavälin toiminnallisena tavoitteena** oli, että palautetta antavat toimintaterapeutit arvioivat kehitysvammaisten nuorten aikuisten vuorovaikutus- ja tehtävätaitoja opaskansion ohjeiden mukaisesti. Tämä tavoite toteutui, kun toimintaterapeutteja oli mukana opaskansion koekäytössä ja tekivät yhteistyötä kanssani. He käyttivät opaskansiota koekäytön aikana neljän eri toiminnan aikana ja ilmoittivat jatkossakin hyödyntävänsä arviointimenetelmää työssängä nuorten aikuisten kehitysvammaisten kanssa.

Projektissa **pitkän aikavälin toiminnallisena tavoitteena** olivat, että nuoret aikuiset kehitysvammaiset tunnistavat omia vuorovaikutus- ja tehtävätaitojaan sekä niiden kehittämisen tarpeita. Tavoitteena oli myös, että toimintaterapeutit yleisesti saavat käyttöönsä suomenkielisen arviointimenetelmän tehtävä- ja vuorovaikutustaitojen arviointiin, joka on käytettävissä erilaisissa nuoren aikuisen kehitysvammaisen ympäristöissä. Tavoitteena oli myös, että kehitysvammaisen nuoren aikuisen kanssa saadut arvioinnin tulokset hyödynnetään nuoren aikuisen omassa arjessa toimintojen ohjaamisessa häntä tämän taitojen mukaan. Tällöin he motivoituvat harjoittelemaan vuorovaikutus- ja tehtävätaitojaan arkipäivän toiminnoissa. Opaskansion tarpeellisuudesta oli olemassa esi-

tieto projektia aloittaessa, mutta sitä, jääkö arviointimenetelmä toimintaterapeuttien käyttöön pysyvästi, ei vielä tiedetä. Arviointimenetelmän käytön kautta voidaan pitkän aikavälin tavoitteita saavuttaa, mutta niiden saavuttamista ei voida tässä vaiheessa arvioida.

Omat **oppimistavoitteet** projektissa toteutuivat mielestäni hyvin. Ymmärrykseni kehitysvammaisten taitojen arvioinnista ja arvioinnista yleisesti toimintaterapiassa on kehittynyt tuotekehitysprojektin aikana. Koekäytin tuotetta viimeisessä harjoittelussa, jolloin sain oppimiskokemuksia siitä, kuinka tuotekehitysprosessi etenee käytännön työssä. Sain monipuolisen kuvan tuotekehitysprojektityöskentelystä ja sen vaativuudesta. Opaskansion kehittäminen ja siinä olevat vaiheet selkiintyivät ja opin projektityöskentelyn vaiheet ja vaatimukset käytännön työn kautta. Oma itsenäinen työ mahdollisti omien valintojen tekemisen ja aikataulun luomisen mahdollisuuden. Projektissa tarvittiin vuorovaikutustaitoja yhteistyökumppaneiden ja ohjausryhmän kanssa toimimiseen. Tavoitteena oli oma ammatillinen kehittyminen opinnäytetyön tuotekehitysprojektin kautta. Koen kehittyneeni toimintaterapeuttina etenkin arviointiin liittyvissä asioissa ja toimintalähtöisen toimintaterapian lähestymistavassa. Tulen hyödyntämään oppimaani tulevana toimintaterapeuttina työssäni.

5.3 Projektin laatukriteereiden saavuttamisen arviointi

Laadun arviointi määritellään siten, että laadunmittauksessa saatuja tuloksia verrataan asetettuihin laatuvaatimuksiin ja sen perusteella tehdään johtopäätöksiä (Jämsä & Manninen 2000, 130). Koekäyttäjiltä saatujen palautteiden perusteella tehdyt johtopäätökset tukivat valitsemiani laatukriteereitä.

Opaskansion laatukriteerien toteutumista varmistin käyttämällä siihen kirjallisuutta, johon olin perehtynyt laajasti sekä hakemalla ohjausta koko projektin ajan. Laadun arvioinnissa koekäyttö oli tarpeellista. Koekäytöllä ja palautteen keruulla sain tietoa opaskansion laadukkuudesta.

Opaskansion **käytettävyydestä** kertoi se, että palautteenantajat pystyivät koekäyttämään arviointimenetelmää työpaikoilla ja se koettiin tarkoituksenmukaiseksi käyttää.

He kokivat, että opasta oli helppo käyttää ja sen käytettävyyttä lisäsi mahdollinen käyttö erilaisissa asiakkaan toiminnoissa. Ohjeistus oli riittävän selkeää ja napakkaa. Opaskansiossa olevat esimerkit tukivat lomakkeiden käytettävyyttä. Käytettävyys vastasi asettuja tulostekijöitä, koska opaskansio vastaa toimintaterapeuttien tarpeeseen kehitysvammaisten nuorten aikuisten arvioinnissa. Palautteen perusteella sisältö etenee loogisesti ja on riittävä sekä selkeä. Lomakkeet koettiin kooltaan sopiviksi ja selkokielisiksi, helppokäyttöisiksi ja opaskansion kuljettaminen mukana oli helppoa. Arviointimenetelmä ei koekäytön perusteella sopinut lyhyeen polikliniseen arviointiin kovin hyvin. Opaskansion käytettävyydestä kertoo, että sen sisältämä tieto on toimintaterapian viitekehukseen ja ammattieettisiin ohjeisiin perustuva.

Käytin opaskansiota päivittäisten toimintojen arviointiin kuten kahvin keiton, pukeutumisen ja ruoan esille panoa arvioitaessa. Ohjeistus ja opas oli napakka. Arviointilomake oli helppo kuljettaa mukana ja siihen oli helppo kirjata heti muistiinpanoja. Esimerkeissä on hyviä kuvailevia sanoja ja lauseita.

Selkeydestä koekäyttäjät antoivat palautetta, että ulkoasu, tekstin koko, fontti, asettelu sekä ohjeistus olivat riittävän selkeitä, lomakkeet olivat selkokielisiä ja ne antavat hyvin kuvan, mistä asiassa on kyse. Viitekehysten esittely oli esitestaajien mielestä riittävä opaskansion käytön kannalta. Tulostekijänä selkeys vastasi myös hyvin sille asetettuja laatuksia. Ulkoasu koettiin selkeäksi, ohjeistus oli riittävä ja kirjoitettu käyttäjäystävälliseen muotoon. Kirjasinkokoon ja muotoon sain palautetta, että siinä oli tekstin ja sivunumeroinnin välillä eroa mutta kaiken kaikkiaan teksti oli helppolukuista. Opaskansio oli kokonaisuudessaan ymmärrettävää ja käyttäjäystävällistä.

Ohjeistus riittävän selkeä ja opasta helppo kuljettaa mukana ja kirjata samalla.

Asiakaslähtöisyydestä sain kahdenlaista palautetta. Toinen koekäyttäjä koki arviointimenetelmän asiakaslähtöiseksi, koska arviointimenetelmä ei rajoita arvioitavan toiminnan valintaa ja asiakas voi itse olla mukana valitsemassa toimintaa. Toinen koekäyttäjä näki arviointimenetelmän merkityksen enemmän hoitotyön ja kuntoutuksen kannalta kuin asiakkaan kannalta. Arviointimenetelmä koettiin sopivaksi valitulle kohderyhmälle ja sitä hyödynnettiin moniammatillisessa työryhmässä arvioitaessa asiakkaalle sopivaa

asumisyksikköä, työtoimintaa tai koulutusmuotoa. Menetelmää aiottiin hyödyntää, kun se ajallisesti on mahdollista. Tulostavoitteena asiakaslähtöisyys vastasi hyvin sille asetettuun laatukriteeriin. Asiakaslähtöisyys näkyi koekäyttävien toimintaterapeuttien tarpeen ja palautteen huomioon ottamisena opaskansion tekemisessä. Opaskansio on suunniteltu toimintaterapeuteille, jotka toteuttavat työssään asiakaslähtöistä toimintaterapiaa kehitysvammaisten nuorten aikuisten kanssa. Vahvuudeksi arviointimenetelmässä koettiin erityisesti toimintojen laaja käyttö arvioinnissa ja asiakkaan mahdollisuus vaikuttaa valittavaan toimintoon. Näin ollen opaskansio on asiakaslähtöinen niin toimintaterapeutin kuin kehitysvammaisten nuorten aikuisten kannalta.

Toimintaterapeutin arviointi on tärkeää, koska voimme antaa arvioinnin kautta myös käytännön ohjeita asumisyksikköön / työtoimintaan. Arviointimenetelmä on hyvä tuki em asioiden arvioimisessa. Arviointimenetelmä on hyvin sovellettavissa toimintaan kuin toimintaan.

Muita mielipiteitä ja kehittämisideoita pyydettiin lomakkeella vapaassa muodossa ja seuraavia kommentteja annettiin:

Opaskansio on hyödyllinen ja auttaa selkeyttämään arviointia. Idea opinnäytetyöhön hyvä ja tarpeellinen, sillä se on lähtenyt käytännön työelämästä.

6 POHDINTA

Opinnäytetyön aihe oli ajankohtainen. Oma kokemukseni on, että viime vuosina on tapahtunut muutoksia kehitysvammaisten asumisessa. Kehitysvammaisten nuorten aikuisten asumisessa nykysuuntaus on, että he muuttavat pois ydinperheen luota kohti itsenäisempää asumista. Aikaisemmin kehitysvammaiset ihmiset asuivat usein vanhempiensa luona pitkälle aikuisuuteen saakka. Lähihoitajan työkokemukseni perusteella ajattelen, että kehitysvammaisen nuoren aikuisen arjen hallintaan ja osallistumiseen tarvitaan lisää tietoa. Usein saatetaan pohtia, minkälaisia asioita kehitysvammaiselta nuorelta aikuiselta voidaan vaatia tai mitä taitoja he voivat oppia ja osata arkielämässä. Lähiverkoston tulisi ymmärtää kehitysvammaisen nuoren aikuisen jokapäiväisissä toiminnoissa tarvittavien taidot sekä miten jo olemassa olevia taitoja voitaisiin hyödyntää jokapäiväisissä toiminnoissa ja uusien taitojen opettelemisessa. Taitotasot vaihtelevat kehitysiältään samantasoilla kehitysvammaisilla paljon, eikä kronologinen ikä vastaa kehitysikää. Lisäksi psyykkiset ongelmat tuovat omat erityispiirteensä kehitysvammaisen toimintaan.

Kehitysvammaisilla on usein vaikeuksia ainakin joillakin jokapäiväisten taitojen osa-alueilla eivätkä kaikki heistä kykene itsenäisesti niistä suoriutumaan. Toimintaterapiassa arvioidaan vaihtoehtoisia keinoja selviytyä jokapäiväisistä toiminnoista. Tällaisia keinoja ovat aikataulujen tai viikko- ja päiväohjelmien laatiminen helpottamaan muistamista, milloin mitään pitää tehdä, esimerkiksi lääkkeiden ottamisen ajankohta. Toimintaterapeutti voi tehtävätaitojen arvioinnin tulosten perusteella tukea kehitysvammaisen nuoren aikuisen jokapäiväisiä toimintoja ja niissä usein vaikeiksi koettuja alueita, kuten siistiytymistä, peseytymistä ja sään mukaista pukeutumista. Kehitysvammaisen henkilön taidot huolehtia henkilökohtaisesta hygieniastaan vaikuttavat hänen työn saantiinsa ja sosiaalisiin suhteisiinsa, joten se on tärkeä osa kehitysvammaisen elämää.

Kehitysvammaisilla on usein vaikeuksia sosiaalisissa suhteissa toisten kanssa sekä vaikeus löytää itselleen mielekästä toimintaa vapaa-ajalle. Vuorovaikutustaitoja harjoittelaan eniten lapsuudessa ja nuoruudessa. Kun kehitysvammainen henkilö muuttaa pois kotoa toiseen ympäristöön, hän todennäköisesti tarvitsee tukea löytääkseen tyydyttäviä

sosiaalisia suhteita. Toimintaterapeutti voi tukea kehitysvammaista solmimaan suhteita työn tai opiskelun kautta tai muiden samassa yhteisössä asuvien kanssa, esimerkiksi yhteisten kiinnostusten kautta.

Opinnäytetyön aiheen valintaa tukivat kehitysvammaisten kanssa työskentelevät toimintaterapeutit ja heiltä saatu tieto juuri tämän kohderyhmän kanssa käytettävien arviointimenetelmän puutteesta. Koekäyttäjien löytäminen ei ollut vaikeaa. Huolestuttavaa mielestäni on, että kehitysvammaisille kohdennettuja arviointimenetelmiä on vain vähän saatavilla. Erilaisia ikätasoja arvioivia arviointimenetelmiä on kehitysvammaisten arvioinnissa paljon käytössä, mutta toimintaan liittyviä arviointimenetelmiä vaikuttaa olevan vain vähän tai ainakaan en niitä löytänyt. Toimintaterapeutin työn ydin on toiminta ja sen terapeutin käyttö. Itse ajattelen, että toimintaa tulisi käyttää aina arviointia tehdessä kaikkien asiakkaiden kanssa. Oma kokemukseni on, että paljolti arviointi perustuu ikätasojen arvioivien menetelmien käyttöön ja vain harvoin arviointia tehdään asiakkaan omissa ympäristöissä. Toivoisin, että tulevaisuuden arvioinnissa suuntaus olisi enemmän toimintalähtöisemmän toiminnan käyttöä asiakkaan omissa ympäristöissä ja asiakkaan itse valitsemien toimintojen aikana. Se, että muutosta arvioinnin toteutuksessa tekemiseksi saadaan aikaan asiakkaan omiin ympäristöihin ja toimintoihin, vaatii asenteiden muutosta. Asenteiden muutosten lisäksi se vaatii rohkeutta toimintaterapeuteilta käyttää rohkeasti erilaisia arkitoimintoja arvioinnissa. Asiakkaan toimintakyvystä ja tuen tarpeesta saadaan realistisempi kuva, kun hyödynnetään sitä ympäristöä ja toimintaa, mitä asiakas todellisuudessa tekee. Tämä on mielestäni toimintaterapia tarkoitus.

Moseyn Hankittujen taitojen viitekehys (1986) on suhteellisen vanha teoreettinen viitekehys, mutta mielestäni täysin nykyaikaan sovellettava viitekehys ja sen eri taitoalueiden käyttö arvioinnissa on mahdollista. Vuonna 2010 ilmestyneessä Kramer & Hinojosan toimittamassa lasten toimintaterapia kirjassa viitekehys esitellään, joten oletukseni on siitä, että sitä pidetään edelleen käytettävänä nykyaikana. Opinnäytetyön hyöty kehitysvammaisten nuorten aikuisten arvioinnissa ei ole vielä tiedossa. Toivon, että se löytää paikkansa osana arviointia ja kehitysvammaisia arvioivat toimintaterapeutit saavat työn myötä enemmän rohkeutta käyttää arkitoimintoja osana arviointia. Opaskansiosta tiedotan sen valmistuttua TOIforumin ja TOI-net sähköpostilistan kautta.

Moseyn Hankittujen taitojen viitekehys ja sen pohjalta laadittu arviointimenetelmä sopii käytettäväksi myös muille asiakasryhmille, vaikka tässä opinnäytetyössä sen kohde-ryhmäksi on valittu kehitysvammaiset nuoret aikuiset. Arviointimenetelmä on mielestäni aika karkea eikä se yksinään riitä antamaan kuvaa asiakkaan koko toimintakyvystä. Mielestäni viitekehysten pohjalta laadittua arviointimenetelmää voisi hyvin hyödyntää myös psykiatristen pitkäaikaisasiakkaiden, kuten skitsofreniaa sairastavien asiakkaiden kanssa. Skitsofreniaa pitkään sairastaneilla asiakkailla usein kognition taso voi laskea ja näin ollen myös heidän voi olla vaikea oivaltaa käyttäytymisensä seurauksia, jolloin tämä viitekehys tukisi myös heidän toimintaansa ja oppimistaan erilaisissa rooleissa.

Opinnäytetyön prosessin aikana huomasin, kuinka vaikeaa on löytää tuoretta tutkimus- ja asiantietoa Moseyn Hankittujen taitojen viitekehuksesta ja kehitysvammaisten nuorten aikuisten arvioinnista havainnointiin liittyen. Käytin paljon aikaa tiedon etsimiseen eri tietokannoista ja tein kaukolainauksia teoksista, joissa etsimistäni aihealueista oli viitteitä. Kuitenkin niiden anti oli vähäinen ja usein valitettavasti tutkimukset olivat maksullisia ja hinta niin korkea, ettei niiden hankinta opiskelijabudjetilla ollut mahdollista. Opinnäytetyössä ja opaskansiossani ole pyrkinyt Moseyn sanoin käyttämään hänen antamaa tietoa kriittisesti, luovasti, harkiten ja tavoitteellisesti. Se näkyy käytännössä niin, että olen pyrkinyt luomaan epävirallisen käännöksen ja ohjeistuksen arviointimenetelmään, joka sopii ja on mahdollista käyttää suomalaisten asiakkaiden kanssa. Tavoitteellisuutta olen pyrkinyt toteuttamaan niin, että arviointimenetelmä tulisi toimintaterapeuttien käyttöön.

Projektin kustannukset (LIITE 5.) ylittyivät 350 eurolla. Kustannusten ylitykset koostuivat henkilöstömenoista. Olin suunnitellut projektiini henkilöstötunteja yhteensä 385 tuntia ja budjetti 4200e. Toteutuneet henkilöstötunnit olivat yhteensä 400 tuntia ja budjetti 4550e. Budjetin henkilöstömeno ylitys oli kokonaisuudessaan 350e, joka on omaa työtäni ja näin ollen siitä ei todellisia kuluja syntynyt.

Projektityöskentely yksin vaatii kurinalaisuutta ja itsenäistä työskentelytaitoa. Yhteistyö eri tahojen, ohjaus- ja tukiryhmän kanssa oli antoisaa ja tarpeellista, koska tein projektia yksin. Koen tulleet kuulluksi ja saaneeni hyviä palautteita sekä vinkkejä projektin etenemiseksi. Ohjausryhmä kokoontui aina tarvittaessa ja tiedotin projektin etenemisestä

sähköpostitse. Ohjausryhmä on tukenut projektiani kaikissa eri vaiheissa. Omaan työkentelyyn projektissa olen tyytyväinen, vaikka aikatauluissa pysyminen oli haasteellista eikä eteneminen ollut suunnitelmissa pysyvää. Oman jaksamisen ja opaskansion laadun kannalta tauot projektissa auttoivat onnistuneeseen lopputulokseen.

Opinnäytetyötä ja opaskansiota tehdessäni mieleeni nousi erilaisia kehittämisideoita tulevia opinnäytetöitä varten. Tässä työssä on epävirallisesti käännetty tehtävä- ja vuorovaikutustaitoalueet, jotka ovat Hankittujen taitojen viitekehyksen roolien perusta. Tulevaisuudessa voisi opaskansioon lisäksi suomentaa viittä muuta taitoaluetta, jotka antavat mahdollisuuksia monipuolisempaan arviointiin kehitysvammaisten nuorten aikuisten tarvitsemiin rooleihin ja alataitoihin hankittujen taitojen viitekehyksen mukaisesti. Mielestäni kehitysvammaisten nuorten aikuisten arviointiin tarvitaan lisää erilaisia arviointimenetelmiä. Tarvetta olisi tutkimuksille, jotka käsittelisivät eri-ikäisten kehitysvammaisten toimintaterapiaa. Tämän opinnäytetyön työstämisen aikana löysin paljon tietoa kehitysvammaisten lasten toimintaterapiasta, mutta en nuorten aikuisten, aikuisten tai ikääntyvien kehitysvammaisten toimintaterapiasta.

LÄHTEET

Case-Smith, J. 2000. Occupational Therapy for Children. Fourth edition. St.Louis.Mosby.

Christiansen, C. 2000. Ways of Living – Self-Care Strategies for Special Needs. Second Edition. Maryland: The American Occupational Therapy Association.

Dychawy – Rosner, I. 2003. Daily Activities among Persons with Developmental Disabilities. Lund: Studentlitteratur.

Jämsä, K & Manninen, E. 2000. Osaamisen tuotteistaminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi.

Hagedorn, R-M. 2000. Tools for Practice in Occupational Therapy. China: Elsevier Limited.

Kaski, M. , Manninen, A. , Mölsä, P. & Pihko, H. 2009. Kehitysvammaisuus. Porvoo: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Kettunen, S. 2003. Onnistu projektissa. Helsinki: WSOY.

Kottorp, A. , Hällgren, M. , Bernspång B. & Fisher, A.G. 2003. Client- Centred Occupational Therapy for Persons with Mental Retardation: Implementation of an Intervention Programme in Activities of Daily Living Task. Scandinavian Journal of Occupational Therapy Vol.10, 51-60.

Law, M. 1998. Client-Centered Occupational Therapy. Thorofare: SLACK Incorporated.

Luebben, A. & Royeen, C. 2010 An Acquisition Frame of Reference. Teoksessa Kramer, P. & Hinojosa, J. (toim.). Frames of Reference for Pediatric Occupational Therapy. Third Edition. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.

Manninen, E. , Maunu, K. & Läksy, M-L. (toim.). 1998. Opinnäytetyötä tehden ammatitaitoon – ohjeita ja ideoita opinnäytetyöhön. Oulu: Oulun seudun ammattikorkeakoulu..

Mosey, A.C. 1986. Psychosocial Components of Occupational Therapy. New York: Raven Press.

Molineux, M. 2006. Occupation for Occupational Therapists. Oxford: Blackwell.

Parkkunen N., Vertio H. , Koskinen – Ollonqvist P. 2001. Terveysaineiston suunnittelun ja arvioinnin opas. http://www.health.fi/content/files/jul_laa_suunnitteluopas.pdf.
Hakupäivä 11.4.2010.

Paavola, M. 2006. Kehitysvammaisen nuoren itsenäistyminen ja sen tukeminen. <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu01136.pdf>. Hakupäivä 11.4.2009

Pelin, R. 2008. Projektihallinnan käsikirja. Jyväskylä: Projektijohtaminen Oy Risto Pelin.

Rissanen, T. 2002. Projektilla tulokseen – projektin suunnittelu, toteutus, motivointi ja seuranta. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Pohjantähti.

Rissanen, T. 2005. Projektilla tulokseen – Työkirja sosiaalisiin, yhteiskunnallisiin, kulttuuri- ja EU- hankkeisiin. Jyväskylä: Kustannusyhtiö Pohjantähti.

Royeen, C. & Duncan, M. 1998. Acquisition Frame of Reference. Teoksessa Kramer, P. & Hinojosa, J. (toim.) 1998. Frames of Reference for Pediatric Occupational Therapy. Second Edition. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.

Ruuska, K. 2007. Pidä projekti hallinnassa – suunnittelu, menetelmät, vuorovaikutus. Helsinki: Talentum.

Sinkkonen I., Kuoppala H., Parkkinen J. & Vastamäki R. 2009. Käytettävyyden Psykologia. http://www.adage.fi/uploads/pdf/Kaytettavyiden_psykologia.pdf. Hakupäivä 11.4.2010.

Townsend, E. 1999. Teoksessa Canadian Association of Occupational Therapist. Enabling Occupation: An Occupation Therapy. Ottawa, Ontario: CAOT Publications ACE.

Van Deusen, J. & Brunt, D. 1997. Assessment in Occupational Therapy and Physical Therapy. Philadelphia: Saunders.

Viirakorpi, P. 2000. Onnistunut projekti – Opas kunta-alan projektityöskentelyyn. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

LIITTEET

Liite1: Tehtäväluettelo

Liite 2: Tuotteen laatukriteerit

Liite 3: Saatekirje koekäyttäjille

Liite 4: Palautelomake koekäyttäjille

Liite 5: Projektikustannukset

TEHTÄVÄLUETTELO

LIITE 1

Laatija: Laitila Kirsi

Päiväys 10.1.2011

Projekti: Kehitysvammaisen nuoren aikuisen arviointi toimintaterapiassa

Nro	Tehtävän nimi	Alkupvä	Loppupvä	Suun. tunnit	Toteut. tunnit	Suoritta- ja
1.	Päätehtävä: Perehtyminen aiheeseen	1.9.08	3.11.09	80	103	Kirsi Laitila
	Kirjallisuuteen ja tutkimukseen tutustuminen, lukeminen ja etsiminen			20	25	K.L.
	Valmistavan seminaarin kirjoittaminen			46	62	K.L.
	Valmistavan seminaarin esitys ja palaute			6	6	K.L.
	Valmistavan seminaarin lopulliset korjaukset			8	10	K.L.
	Välitulos: Valmistava seminaari					K.L.
2.	Päätehtävä: Tuotekehitysprojektin suunnittelu	15.10.09	31.5.10	62	74	K.L.
	Projektin suunnittelun ja tavoitteiden luominen			10	12	K.L.
	Projektisuunnitelman laatiminen ja kirjoittaminen			34	42	K.L.
	Projekti työryhmälle tiedottaminen ja kokoukset			10	8	K.L.
	Projektisuunnitelman esitys			2	2	K.L.
	Projektisuunnitelman lopulliset korjaukset:			6	10	K.L.
	Välitulos: Projektisuunnitelma					K.L.

3.	Päätehtävä: Opaskansion suunnittelu ja toteutus	1.2.10	15.9.10	110	76	K.L.
	Opaskansion luonnostelu			35	30	K.L.
	Opaskansion kehittäminen			10	12	K.L.
	Palautelomakkeen laatiminen			5	4	K.L.
	Opaskansion koekäyttö ja palauteanalysointi			30	20	K.L.
	Opaskansion viimeistely			30	10	K.L.
	Välitulos: Tuote = Opaskansio					K.L.
4.	Päätehtävä: Projektin arviointi	15.9.10	30.10.10	30	30	K.L.
	Tavoitteiden saavuttamisen arviointi			10	10	K.L.
	Päätehtävien toteutumisen saavuttamisen arviointi			10	10	K.L.
	Projektin tavoitteiden saavuttamisen arviointi			10	10	K.L.
	Välitulos: Projektin laatukriteereiden saavuttamisen arviointi					K.L.
5.	Päätehtävä: Projektin päättäminen	1.10.10	10.1.2011	68	82	K.L.
	Laatutehtävän kirjoittaminen			15	15	K.L.
	Loppuraportin kirjoittaminen ja esitys			35	55	K.L.
	Loppuraportin viimeistely			18	12	K.L.
	Välitulos: Loppuraportti					K.L.
	Kaikki tunnit yhteensä				365	K.L.

	RAKENNETEKIJÄT	PROSESSITEKIJÄT	TULOSTEKIJÄT
Käytettävyys	<ul style="list-style-type: none"> • Projektivastaava tuntee hankittujen taitojen viitekehysten teorian • Asiantuntijoita on käytössä: ohjausryhmä ja äidinkielen opettaja • Projektivastaavalla on aikaa projektin työstämiseen • Projektivastaavalla on kielitaitoa, koska lähdekirjallisuus on englanninkielistä • Koekäyttäjien työkokemus kehitysvammaisten kanssa työskentelystä • Projektivastaavalla on työkokemusta kehitysvammaisista ja työskentelystä heidän kanssaan. 	<ul style="list-style-type: none"> • Viitekehysten tunteminen näkyy projektivastaavan tietona projektissa • Asiantuntijat kommentoivat ja antavat palautetta projektista • Projektivastaava käyttää aikaansa projektin eteenpäin viemiseksi • Arviointimenetelmän teoria suomennotaan englanninkielisestä nykysuomeen ja toimintaterapiaan mahdollisimman ymmärrettäväksi. • Koekäyttäjien käyttöä projektissa ja heidän antamaansa palautetta hyödynnetään. 	<ul style="list-style-type: none"> • Opaskansio on toimintaterapeutti-en käytössä kehitysvammais-ten nuorten aikuis-ten vuorovaikutus- ja tehtävä- taitojen arvioinnissa • Opaskansion sisältö etenee loogisesti • Ohjeistus on ymmärrettävää ja yksiselitteistä • Lomakkeet ovat helppo- käyttöisiä
Selkeys	<ul style="list-style-type: none"> • Lähdekirjallisuutta aiheesta on saatavissa ja käytettävissä • Projektivastaavalla käytössään tietokone, jossa erilaisia tietokoneohjelmia kuten word ja excel-ohjelmat • Asiantuntijoita on käytettävissä projektissa: ohjausryhmä, äidinkielen opettaja, toimintaterapeutit 	<ul style="list-style-type: none"> • Projektissa käytetään kriittisesti lähdekirjallisuutta • Projektivastaava käyttää opaskansion valmistamisessa tietokonetta. • Arviointimenetelmän teorian suomennot, jossa hyödynnetään äidinkielen opettajan ohjausta kielen tarkistamisessa. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sisältö etenee loogisesti otsikoinnin ja kapalejakojen avulla • Ohjeistus on kirjoitettu ymmärrettävästi ja käyttäjäystävälliseen muotoon • Opaskansion kirjasinkoko on riittävän suuri ja fontti on helpposti luettavaa

		<ul style="list-style-type: none"> • Ohjausryhmän palautetta hyödynnetään • Toimintaterapeutit koekäyttävät opaskansiota kehitysvammaisten nuorten aikuisten arviointia tehdessään • Palautteen perusteella tehdään muutokset 	<ul style="list-style-type: none"> • Lomakkeet ovat helppokäyttöisiä • Tuotteen sisältö, ohjeistus ja ulkoasu on ymmärrettävä ja käyttäjäystävällinen
Asiakaslähtöisyys	<ul style="list-style-type: none"> • Projektivastaavalla on toimintaterapeutin näkökulma toimintakyvyn arvioinnissa ja asiakaslähtöisyydessä • Projektivastaavalla on käytössä toimintaterapeuttien ammattieettiset ohjeet • Koekäyttöön osallistuvien toimintaterapeuttien ammattitaito ja kokemus • Projektivastaavan oma työkokemus kehitysvammaisten parissa • Projektivastaavalla on asiantuntijoita käytössä. 	<ul style="list-style-type: none"> • Projektissa näkyy toimintaterapeutin näkökulma • Projektissa otetaan huomioon toimintaterapeuttien ammattieettiset ohjeet • Opaskansion arviointimenetelmä on käännös englanninkielisestä suomenkieliseen, missä otetaan huomioon sanavalintojen sopivuus ja ymmärrettävyys • Koekäyttäjät käyttävät ammattitaitoaan koekäyttäessään arviointimenetelmää asiakkaille • Koekäyttäjät antavat palautetta ja heidän palautteensa perusteella tehtävät muutokset opaskansioon 	<ul style="list-style-type: none"> • Tuote on taroituksenmukainen käytävien toimintaterapeuttien sekä kehitysvammaisten nuorten aikuisten kannalta

LIITE 3.

Hei!

Ensimmäiseksi kiitos, että olet lupautunut yhteistyökumppaniksi tuoteprojektiini!

Opaskansio; Tehtävä- ja vuorovaikutustaitojen arvioimiseksi Moseyn hankittujen taitojen viitekehyksen mukaan on vihdoinkin valmiina koekäyttämistä varten ja ohessa sähköisenä opaskansio ja palautelomake nopeuttaakseni niiden käyttöön ottamista työssänne. Voitte oppaasta ottaa lomakkeista kopioita arviointia varten. Toivoisin, että voisitte sähköisesti antaa palautteen 18.10. mennessä tai viimeistään 25.10. tuotteen mahdollista viimeistelyä varten!

Palautelomakkeessa löytyy yhteystietoni mahdollista yhteydenottoa varten. Jos olette estyneet esitestaamisen suorittamiseen, niin toivon ilmoitusta asiasta mahdollisimman pian. koekäyttäjinä saatte arviointimenetelmän viimeistellyn sähköisen kappaleen käyttöni, kunhan työ hyväksytty. Loppuraportin opinnäytetyöstä saatte halutessanne, kunhan ilmoitatte siitä minulle.

Yhteistyöterveisin

Kirsi Laitila

Toimintaterapeuttiopiskelija

Oulun seudun ammattikorkeakoulu

p.-----

Yhteystiedot:

LIITE 4.

Kirsi Laitila

Toimintaterapeuttiopiskelija

Oulun seudun ammattikorkeakoulu

Sähköposti:-----

P.-----

PALAUTELOMAKE TEHTÄVÄ- JA VUOROVAIKUTUSTAITOJEN ARVIOINNISTA MOSEYN HANKITTUJEN TAITOJEN VIITEKEHYKSEN MUKAAN

Pyytäisin sinua täyttämään oheisen lomakkeen, jota voin hyödyntää opaskansion parantamiseksi tulevaa käyttö varten. Palautteesi on tärkeää!

Käytettävyys

1. Miten pystyit käyttämään opaskansiota asiakkaittenne arvioinnissa ja millaisissa tilanteissa?

2. Miten arviointimenetelmä sopi asiakkaittesi arvioinnin tarpeisiin?

3. Mitä mieltä olet ohjeistuksen riittävydestä ja selkeydestä?

4. Miten koit esimerkkitapausten auttavan arvioinnin suunnittelussa ja toteutuksessa?

5. Miltä mieltä olet arviointilomakkeen muodosta?

6. Miten voisit käyttää arviointimenetelmää jatkossa asiakkaittesi kanssa?

Selkeys

7. Millainen opaskansion ja arviointilomakkeiden ulkoasu on?

8. Mitä mieltä olit tekstin koosta, fontista ja tekstin asettelusta?

9. Mitä mieltä olit viitekehyksen esittelystä?

10. Mitä mieltä olit ohjeistuksesta arvioinnin kulusta ja kirjaamisesta?

Asiakaslähtöisyys

11. Miten asiakaslähtöinen arviointimenetelmä mielestäsi on?

12. Miten arviointimenetelmä sopii omaan työnkuvaasi ja arviointimenetelmien tarpeeseen?

MUITA MIELIPITEITÄSI JA KEHITTÄMISIDEOITA OPASKANSIOON LIITTYEN:

Kiitos yhteistyöstä ☺!

PROJEKTIN KUSTANNUSARVIO			OPISKELIJAN NIMI JA RYHMÄTUNNUS:				Kirsi Laitila TTK7SN		
			Hankkeen nimi: OPASKANSIO				LIITE 5.		
Kululuokat	syksy 09	kevät 10	syksy 10	200	200	200	200	200	yht
Henkilöstömenot, asi- antuntijoiden palkkiot, ostopalvelut	Suun	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	4200 4550
	950	2000	1250	0	0	0	0	0	
	Tot.	Tot.	Tot	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	
	1270	1440	1840	0	0	0	0	0	
Materiaalit	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	120 0
	25	75	20	0	0	0	0	0	
	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	
		0	0	0	0	0	0	0	
Matkakulut	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	30 0
	10	10	10	0	0	0	0	0	
	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	
	0	0		0	0	0	0	0	
Vuokrat	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	0 0
	0	0	0	0	0	0	0	0	
	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	
	0	0	0	0	0	0	0	0	
Tiedotus ja markki- nointi	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	0 0
	0	0	0	0	0	0	0	0	
	Tot	Tot	Tot	Tot	Tot	Tot	Tot	Tot	
	0	0	0	0	0	0	0	0	
Vakuutus, teosto ja muut maksut	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	0 0
	0	0	0	0	0	0	0	0	
	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	
	0	0	0	0	0	0	0	0	
Opinnäytetyön sidon- ta	Suun	Suun	Suun	Suun	Suun	Suun	Suun	Suun	0 30
		30	0	0	0	0	0	0	
	Tot	Tot	Tot	Tot	Tot	Tot	Tot	Tot	
	0	0	30	0	0	0	0	0	
Muut kulut	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	Suun.	0 0
		0	0	0	0	0	0	0	
	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	
	0	0	0	0	0	0	0	0	
Yhteensä								Suunniteltu	4350
								Toteutunut	4580